

Bostadsgården som mötesplats för äldre och barn

Shared residential gardens as a social meeting place between
elderly and children

Klara Kristensson

Bostadsgården som mötesplats för äldre och barn

Shared residential gardens as a social meeting place between elderly and children

Författare: Klara Kristensson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Handledare: Gunilla Lindholm, SLU, In Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Tiina Sarap, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Klara Kristensson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Bostadsgård, barn, äldre, behov, mötesplats, ålderssegregation, bostadsnära miljö, odling på gård

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

SAMMANDRAG

Bostadsgården är det gröna rum som ligger i närmst anslutning till bostaden och skapar således en unik arena för sociala möten och samspel mellan människor, livet igenom. Bostadsgården kan varken ses som ett grönt privat uterum, eller en del av den offentliga staden, utan är egenartad i sin roll som halvoffentligt rum. I och med dagens förtätningsideal är bostadsgårdens plats i staden hotad, något som fick mig inspirerad till att studera bostadsgårdens roll, dess brukare och de behov som bostadsgården kan uppfylla för människor i olika ålderskategorier.

Fler och fler planerare strävar efter att skapa den blandade staden, med heterogen bebyggelse, platser för möten, aktiviteter och verksamheter. Trots detta är ålderssegregation utbredd och med dagens mediavanor, stressade livsstil och fritidsaktiviteter skapas en större uppdelning mellan äldre och barn än vad som tidigare gjorts. Däremot är bostadsgården en arena som skapar möjlighet för åldersöverbryggnings då det visat sig att bostadsgården är det rum som gemensamt för äldre och barn är det absolut viktigaste. Barn och äldre är de två åldersgrupper som är mest rörelsebegränsade i staden, vilket leder till att de i störst utsträckning är bundna till bostadens närmiljö.

Det här arbetet grundar sig i en litteraturstudie som studerar äldre och barns behov på bostadsgården. Åldersgruppernas behov i den bostadsnära miljön studeras på ett övergripande sätt, applicerat på bostadsgården som ett unikt rum i staden. Studien tar utgångspunkt i tre kunskapssamlade begrepp för åldersgruppernas behov; *tillgänglighet, aktivitet och attraktivitet*. En indelning som både verkar ledande i undersökningarna av barn och äldres behov på den bostadsnära miljön och i sammanställande av åldersmässiga behov som samspelar och motverkar varandra på bostadsgården. Olika behov ställs mot varandra för att se hur barn och äldres vistelse på bostadsgården kan skapa gemensamma mötespunkter. De belysta punkterna kan på så sätt bli ett steg mot minskad ålderssegregation och begränsa nya bostadsgårdar som inte lever upp till alla dess brukare, oavsett ålder.

ABSTRACT

Shared residential gardens in apartment blocks are the green space that is located in the closest proximity to the residence, and therefore creating a unique arena for social meetings and interactions between people, through life. The shared residential gardens cannot be seen as a green private space, or part of the public city, but as a unique semi-private room. With today's consolidation ideals in planning, the shared residential gardens site and space is threatened, something that inspired me to study the unique role of the shared residential gardens and its users. To study the specific needs that the shared residential gardens can meet for people of different age categories.

More and more planners aim to create the mixed city, with heterogeneous housing, places for meetings, activities and businesses. Nevertheless, age segregation is widespread and with the current media habits, stressed lifestyle and increased leisure activities, a larger discrepancy between elderly and children is created today, more than previously. On the other hand, the shared residential gardens are an arena that creates an opportunity for age bridging. It turns out that the shared residential gardens are the most

important place to elderly and children. The two age groups are the most physically restricted in the city, which means that they are largely bound to the green areas offered in the residential environment.

This essay is based on a literature study, studying the needs of elderly and children in the shared residential gardens. The needs of the two age groups are studied in a comprehensive manner, applied to the shared residential garden, as a unique space in the city. The study is based on three knowledge-gathering concepts for the needs of the age groups; *Accessibility, activity and attractiveness*. A division both acted as leader in the surveys of the needs of children and elderly in the shared residential gardens and as assembling of age-related needs that proved to interact or contradict each other. Different needs between the two age groups are set against each other to see how children and elderly people in shared residential gardens can create common meeting points for social activity. The enlightened interactions can though this essay be a step towards age segregation and residential buildings that do not live up to all its user's needs, regardless of age.

FÖRORD

Redan efter två års studier på landskapsarkitekturutbildningen väcktes mitt intresse för bostadsgården som grönt rum. Dess särställda roll som social arena och halvoffentlig miljö i bostadens direkta anslutning inspirerade mig till att vidare utforska dess kvaliteter och potential utifrån äldre och barns behov. Den här kandidatuppsatsen är skriven april-maj 2017 i kursen "kandidatarbete i landskapsarkitektur".

Jag vill tacka min handledare Gunilla Lindholm för det tålamod och den handledning som stöttat mig under arbetets gång. Jag vill också tacka Eva Kristensson och Bengt Persson som initialt vägledde mig i val av frågeställning. Tusen tack!

Klara Kristensson
Maj, 2017. Malmö

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANDRAG

ABSTRACT

FÖRORD

1. INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	7
1.1.1 Frågeställningar	7
1.2 Syfte och mål.....	7
1.3 Material och metod	7
1.4 Avgränsning	8
1.5 Läsanvisning.....	8
1.6 Begreppsförklaring.....	8
1.6.1 Bostadsgård	8
1.6.2 Barn	9
1.6.3 Äldre.....	9
2. BOSTADSGÅRD & BRUKARE.....	10
2.1 Bostadsgårdens roll.....	10
2.2 Brukare & aktivitet.....	11
2.3 Utemiljöns betydelse för olika åldersgrupper	12
3. ATT GESTALTA FÖR ÄLDRES BEHOV I UTEMILJÖN & PÅ BOSTADSGÅRDEN	13
3.1 Tillgänglighet.....	13
3.2 Aktivitet	15
3.3 Attraktivitet.....	17
4. ATT GESTALTA FÖR BARNES BEHOV I UTEMILJÖN & PÅ BOSTADSGÅRDEN	18
4.1 Tillgänglighet.....	18
4.2 Aktivitet	19
4.3 Attraktivitet.....	21
5. DISKUSSION: Bostadsgården som mötesplats för äldre och barn.....	22
5.1 Äldres ordning eller barns oordning.....	22
5.2 God tillgänglighet och säkerhet för barn och äldre; gemensamma behov som tar sig olika uttryck.....	24
5.3 Lekplatsen kan skapa motsättningar	25
5.4 Växtligheten och faunans betydelse förenar äldres och barns behov	26
5.5 Rumslighetens betydelse viktig för både barn och äldre	28
5.6 Viktigt för alla att känna stolthet och delaktighet på gården	29
5.7 Metoddiskussion.....	31
6. SLUTSATSER.....	32
7. REFERENSER.....	34
Källor	34
Tabeller.....	35
Illustrationer	35

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Mitt intresse för bostadsgården väcktes under andra året på landskapsarkitektutbildningen vid SLU Alnarp. I en projektkurs studerade jag bostadsgårdens roll i staden och som bostadsnära miljö. Det var främst de sociala aspekterna på bostadsgården som fascinerade mig. Hur kan man gestalta för möten, kanske också oväntade eller överraskande möten, i direkt anslutning till bostaden? Detta är något som legat till grund för mitt intresse att i denna uppsats vidare utforska de behov som finns, de krav som ställs på bostadsgården och hur man genom att belysa och ta hänsyn till olika åldersgruppers specifika behov kan skapa en god bostadsgård.

Bostadsgården är det gröna stadsrum som ligger närmst bostaden och skapar således en unik arena för möten mellan människor. Ytan kan varken ses som privat eller offentlig utan är halvoffentlig, något som i vissa fall leder till minskat användande, och i andra fall ökad social interaktion (Kristensson, 2003). Jag finner det intressant i hur bostadsgården och dess särställning som halvoffentligt rum skapar en spelplan för socialt möte och vistelse utomhus. Då bostadsgårdar ligger i nära anslutning till bostaden och alla de åldersgrupper som bor där, blir denna gröna närmiljö en viktig del av vardagen, livet igenom.

I Sverige idag strävar vi efter att planera städer som är socialt hållbara, planerare pratar t.ex. om den blandade staden. Där ska en samansättning av olika funktioner, verksamheter och boenden skapa ett socialt hållbart samhälle (Ekenberg, 2012). Samtidigt som dessa planeringsmål är rådande lever vi idag i ett allt mer ålderssegregerat samhälle där boende, fritidsaktivitet, medianvändning med mera skapar större barriärer mellan framförallt äldre och barn (Nilsson, 2002). Boverket (2010) menar i sin rapport *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt* att det behövs kunskap som stödjer ett samhällsplanerande för mindre segregation. En större förståelse erfordras kring boendemiljöns och stadsbyggandets inverkan på segregation som bidrar till att bland annat olika åldersgrupper inte möts i staden (Boverket, 2010). Boverket beskriver vidare i sin rapport från 2016 *Rätt tätt* hur dagens förtätning i staden och det ökade exploateringstrycket gör att de gröna ytorna i staden blir allt mer hotade (Boverket, 2016). Att funktioner och användandet på just bostadsgården samverkar, används och uppskattas av alla de boende blir därför allt mer betydelsefullt då bostadsgårdarna i Sverige krymper (Kristensson, 2007).

Jag vill därför undersöka barn och äldres platsspecifika behov på bostadsgården. Vilka behov finns i dessa grupper, vilka generella ytor tar dessa åldersgrupper i anspråk på bostadsgården? Finns det olika behov mellan dessa åldersgrupper som samverkar? Är deras åldersspecifika behov oförenliga i vissa avseenden?

1.1.1 Frågeställningar

- Hur ser det befintliga behovet på den bostadsnära miljön ut för äldre?
- Hur ser det befintliga behovet ut på den bostadsnära miljön ut för barn?
- Hur samverkar respektive motsäger äldre och barns behov på bostadsgården?

1.2 Syfte och mål

Syftet med uppsatsen är att öka min kunskap om hur jag i framtiden genom att ta flera åldersgrupper i beaktning kan skapa bättre och mer socialt hållbara mötesplatser i det bostadsnära rummet; hur är det möjligt att genom att studera bostadsgården utifrån äldres och barns behov på denna yta, skapa ett spelrum för åldersöverskridande aktiviteter och möten.

Målet med min uppsats är att åskådliggöra faktorer som skapar fungerande bostadsgårdar för fler åldersgrupper. Detta kan leda till ökat socialt umgänge, trivsel och användande mellan alla de som bor i flerbostadshus och delar bostadsgård. Dessa faktorer kan sedan verka ledande till framtida gestaltungsförslag för bostadsgårdar eller allmänna planeringsprinciper för att minska ålderssegregation och andra typer av segregation.

1.3 Material och metod

Inom ämnet bostadsgård och dess roll som social arena finns det redan mycket skrivet idag. Eva Kristenssons *Rymlighetens betydelse – en undersökning i bostadsgårdens kontext*, Jan Gehl's *Life Between Buildings* och Ulla Jergebys *Offentlig miljö som arena & kuliss – att se, bli sedd & mötas på stadens offentliga platser & bostadsnära platser*. Utöver välkänd litteratur i ämnet finns det även ett flertal tidigare kandidatarbeten som berör bostadsgården och dess brukare. Dessa har jag funnit mycket användbara som stöd i min navigering i litteraturen. *Bostadsgårdens sociala funktioner – en studie om hur bostadsgården planeras och används ur ett socialt perspektiv* av Julia Hedman och Emilie Kjellbergs *Bostadsgården - att se till de boende vid utformningen av bostadsgårdar - en litteraturstudie kring bostadsgårdens betydelse* har framförallt hjälpt mig i mina litteratursökningar.

Uppsatsen är en renodlad litteraturstudie som studerar äldres och barns behov av att vistas i och relatera till sin omgivning, applicerat på bostadsgården. Jag vill presentera det aktuella forskningsläget och se om det finns ett mer allmängiltigt sätt att se till åldersgruppers behov på bostadsgården. Litteratursökning har gjort på sökmotorer som Epsilon, Primo och Google Scholar.

Initialt gjordes observationer och en enklare platsstudie av min egen bostadsgård i Malmö. Detta för att kunna stödja mina tankar kring användandet av bostadsgårdar på egen förstahandserfarenhet. Observationerna var ledande i mina vidare litteratursökningar. Den studerade bostadsgården ligger i anslutning till två flerbostadshus i Malmö, Kapellplan. Detta är således en kringbyggd bostadsgård som faller inom definitionen av bostadsgård i enlighet med TNC 89 som en kringbyggd utemiljö vid flerbostadshus till för de boende (Persson & Persson, 1995).

Huvudkälla i litteraturstudien har varit Eva Kristenssons avhandling *Rymlighetens betydelse – en undersökning i bostadsgårdens kontext* och Ulla Jergebys *Offentlig miljö som arena & kuliss – att se, bli sedd & mötas på stadens offentliga platser & bostadsnära platser* eftersom dessa på ett tydligt och objektivt sätt beskriver användandet och det sociala samspelet på en rad olika bostadsgårdar i Sverige. För att tydliggöra eventuella motsättningar respektive samverkande av behov mellan äldre och barn kommer enklare förslagsskisser finnas som stöd för litteraturstudiens diskussionsdel.

1. 4 Avgränsning

Då litteraturstudien tar utgångspunkt i olika åldersgruppers förhållningssätt och behov på bostadsgården kan det finnas en risk för överdriven generalisering. Ålder kan både delas upp i rent åldersmässiga spann, så som 10-20 år, 20-40 år osv. men kan även definieras genom att ta utgångspunkt i ett empiriskt grundbegrepp; livsstadier. Detta är ett begrepp som beskriver livets tidslinje utifrån olika stadier; barndom, skoltid, studietid, förvärvstid och pensionärstid (Jergerby, 1996). Den litteratur och forskning som idag berör åldersmässigt brukande av naturen och utemiljön utgår ifrån det senare alternativet av åldersmässig indelning, vilket resulterar i att även denna litteraturstudie gör likaså. Uppsatsens åldersmässiga avgränsning till barn och äldre är även en tidsmässig avgränsning för vad jag hinner med inom tidsramen. Vidare studier som studerar samtliga åldersgruppers brukande av gården hade givetvis varit givande. Slutligen avgränsas litteraturstudien till svenska bostadsgårdar vid flerfamiljshus.

1. 5 Läsanvisning

Denna litteraturstudie är indelad i sex delar. Huvuddelen inleds i kapitel två och ger en översikt på vilken roll bostadsgården har som mötesplats för dess brukare och de aktiviteter som sker i människors närmiljö. I kapitel tre och fyra redovisas de behov som äldre och barn har på sin omkringliggande närmiljö utifrån de tre kunskapssamlade begreppen: *tillgänglighet*, *aktivitet* och *attraktivitet*. Därefter följer en diskussion kring funna motsättningar och samverkande behov mellan äldre och barn. Diskussionen strävar mot att belysa möjlighet till mötesplatser och större brukande av bostadsgården. Slutligen presenteras de slutsatser som kan dras utifrån att äldre och barns behov bejakas på bostadsgården, något som kan skapa segregationsöverbryggande mötesplatser inte bara mellan äldre och barn utan även andra kategorier i samhället.

1. 6 Begreppsförklaring

1.6.1 Bostadsgård

Begreppet bostadsgård har en rad olika betydelser utifrån vems perspektiv man ser det, men för de allra flesta används ordet gård för att beteckna utrymmet mellan olika bostadsfastigheter och platsen mellan husen (Torseke Hulthén, 2000). I en doktorsavhandling (Larsvall, 1993) som fått stort genomslag och refereras av flera, definierades gårdsutrymmet som *de obebyggda delar som bildas av omgivande byggnader och inhägnader*.

Vidare har Persson & Persson i *Svenska Bostadsgårdar 1930-59* definierat bostadsgården följande:

Vi har kallat detta *bostadsgårdar* och avser med den termen den mark i anslutning till bostadshuset som de boende upplever som "sin". Enligt Weséns Våra ord, kommer ordet *gård* av inhägnad, omgärdad. Det är av gemensamt ursprung med engelskans *yard* och tyskans *Garten* (=trädgård). TNC definierar i TNC 89, Plan- och byggtermer 1989, gård som

1. Kringgårdad eller kringbyggd plats

2. Utrymme mellan hus inom ett byggnadskvarter, i regel med slutet byggnadssätt, eller mellan ett hus och en gata (Persson & Persson, 1995).

Utifrån dessa definitioner av bostadsgården tar denna litteraturstudie utgångspunkt i den senaste benämnda definitionen i enlighet med TNC 89 som en kringbyggd utemiljö vid flerbostadshus till för de boende.

1.6.2 Barn

Precis som andra åldersmässiga indelningar kan begreppet ”barn” ingå i ett större spektra (Jergeby, 1996). I FN:s barnkonvention definieras barn som alla i åldern 0-18 år (Barnombudsmannen, 2015).

Vidare i Jergebys *Offentlig miljö som arena & kuliss – att se, bli sedd & mötas på stadens offentliga platser & bostadsnära platser* presenteras en enkätundersökning från Västerås och Enköping där barn från 0-12 år redovisar på vilka platser deras lek sker i störst uträkning. Samtliga av barnen hade tillgång till alla typer av lekmiljöer. Tabellen visar att åldrarna 4-6 år och 7-9 år i störst utsträckning leker vid bostaden i jämförelse med andra platser utomhus. Tabellen visar även hur skilda åldersspann faktiskt använder olika platser i naturen för lek. Något som vidare konstaterar att begreppet barn innefattar många olika viljor och att bostadsnära lek inte är attraktivt för alla (Jergeby, 1996). Utifrån den sammanställda undersökningen av Jergeby är det tydligt att det är mest intressant att vidare i denna litteraturstudie utgå ifrån en åldersmässig indelning från 4-9 år, eftersom dessa i störst utsträckning berör just användandet av den bostadsnära miljön.

Tabell 1 Redovisning av samtliga barn som anger att de använder en typ av plats från ”varje dag” till ”några gånger i månaden”. Fetstil av författaren (Jergeby, 1996).

Västerås och Enköping				
	0-3 år	4-6 år	7-9 år	10-12 år
	%	%	%	%
Lekplats vid huset	53	74	93	43
Skogsområde	54	63	68	44
Idrottsplats	6	31	43	52
Promenadstråk	74	68	44	63
Större park	43	46	26	35
Mindre park	49	56	43	39
Gata och trottoar	51	53	52	52
Antal	37	35	29	55

1.6.3 Äldre

Vilka som definieras som äldre i samhället är en flytande gräns som i dagens samhälle skjuts allt längre och längre upp i åren. I svenskt lexikon definieras ”äldre” som ”en individ av högre ålder” och vidare som synonymt med ordet ”gammal” som definieras som någon som har ”existerat under lång tid” (Svenska språknämnden, 2003).

Dessa begreppsdefinitioner är givetvis inte tillräckliga i denna litteraturstudie. Genom att studera en rapport *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade – en kunskapssammanställning* avgränsas begreppet ytterligare. Äldre benämns som en kategori

äldre än 65 år (Bengtsson, 2003). Men även inom en åldersmässig kategori finns det givetvis stora skillnader (Jergeby, 1996). Minskad fysisk rörlighet är något som ökar med stigande ålder. Litteratur kring äldres behov i naturen tar således ofta utgångspunkt i äldre som är fysiskt funktionshindrade. Detta kan generellt beskrivas som personer som är rörelsehindrade och har svårt att exempelvis röra sig längre sträckor, röra sig i rask takt, stiga på bussen och som i vissa fall inte klarar sig utan hjälpmedel så som rullator eller käpp (Bengtsson, 2003). Hädanefter används därför begreppet äldre som ett samlingsbegrepp för personer över 65 år med ett funktionshinder.

2. BOSTADSGÅRD & BRUKARE

Bostadsgårdens roll för människan skiljer sig från andra typer av stadsrum. Kristensson (2007) menar att bostadsgården har en kollektiv karaktär och är ett specifikt uterum för de boende som delar gården. Bostadsgårdens unika plats, i direkt anslutning till hemmet, gör att den får en särställd roll som ett grönt rum i staden. Närheten till bostaden bidrar till denna särställning och gör bostadsgården tillgänglig i vardagen. Närheten till hemmet är inte bara fysiskt utan även symbolisk, den ger en hemkänsla och skapar i vissa fall en stark identitetskänsla och tillhörighet. Bostadsgården som tidigare nämnts är varken det privata rummet eller det offentliga, utan även här har den en särställning i sin roll som halvprivat rum (Kristensson, 2007).

2. 1 Bostadsgårdens roll

För att kunna utreda hur olika behov uppfylls eller motsätts på bostadsgården är det viktigt att först se till dess roll. Eva Kristensson (2007) presenterar i sin avhandling *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats & utsikt*, fyra roller som bostadsgården har;

Vardagsrum. Bostadsgården är förenad med hemmet och fungerar på så sätt som en förlängning av den privata bostaden. Detta skapar unika möjligheter till aktiviteter som är kopplade till hemmet så som att exempelvis dricka kaffe, läsa tidning, trädgårdsskötsla och grilla. Bostadsgården kan alltså för de boende ses som ett uterum för vardagsaktiviteter i det gröna.

Lekmiljö. Bostadsgården har visat sig ha stor betydelse för barns lek. Forskning visar på att barnfamiljer är den kategori som använder bostadsgården allra mest. Då barn i större utsträckning är knutna till sin bostadsnära miljö och de vuxna i dess omgivning spelar den direkta närmiljön och bostadsgården en stor roll för den fria leken.

Mötesplats. Bostadsgården utgör den viktigaste mötesplatsen för de grannar som delar gården. Bostadsgården fungerar som en arena för spontana möten och hälsningar men också för avsiktliga möten och aktiviteter mellan grannar. Vissa grannar söker mer eller mindre kontakt och bostadsgården med dess säregna halvprivata karaktär ger spelrum för alla sorters möten; från ett hej till längre djupa konversationer.

Utsikt. Då gården ligger i direkt anslutning till den privata bostaden är en tydlig roll således utsikten från fönstret. Att från sin privata bostad kunna iaktta människor, grönska och liv på gården är uppskattade kvaliteter för de boende och spelar en viktig roll för igenkännande och tillhörighet (Kristensson, 2007).

Men bostadsgårdens roll är inte entydigt definierat. Persson och Perssons (1995) beskriver bostadsgårdens tre främsta roller som; *rumslighet, funktionsmässig uppdelning* och *växtlighet*.

Dessa tre roller anses vara de viktigaste aspekterna och basen för bostadsgårdens särpräglade karaktär (Persson & Persson, 1995). Persson och Perssons ger en mer generaliserad definition av bostadsgårdens roll jämfört med Kristenssons (2007). I Kristenssons fyra roller, exempelvis "lekmiljö", beskrivs en mer fördjupad rollbeskrivning inom den funktionsmässiga indelning som Persson och Persson nämner. Vidare i Berglund & Jergebys *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen* smalnas definitionen för bostadsgårdens roll och karaktär av ytterligare. De pekar på bostadsgårdens roll som *utsikt* och *social mötesplats* (Berglund & Jergeby, 1998). En mer subjektiv beskrivning av vad en bra bostadsgård har för roll beskriver landskapsarkitekten Anders Jönsson. Tre basfunktioner lyfts fram för bostadsgården; *rum i rummet* (en samlad fri och öppen yta), *växter med trädgårdskaraktär* och slutligen en *beständighet genom kvalitet*. Denna redovisning av bostadsgårdens roll är enligt mig av mer subjektiv karaktär där växtligheten som även av Persson och Persson (1995) beskrivs som viktig, får en vidare definiering som trädgårdsliknande. Jönsson menar att växtkvaliteter av trädgårdskaraktär så som blommor, gräs och prydnadsbuskar är att föredra (Olsson Lieberg, 2007).

Mot bakgrund av detta är *tillgänglighet*, *aktivitet* och *attraktivitet* tre lämpliga kunskapsamlande begrepp som främst Persson och Persson (1995) lyfter fram för att samla bostadsgårdens egenskaper, men även av stöd från de andra författarna ovan. Dessa begrepp är passande att utgå ifrån vidare i litteraturstudien, eftersom de är tillämpliga både på äldre och barns behov och användning av bostadsgården.

2.2 Brukare & aktivitet

Eva Kristensson beskriver i sin avhandling *Gröna kvaliteter & socialt samspel* hur det på bostadsgården finns tre tydligt särskilda brukare; *den aktive*, *den passive* och *icke-brukaren*. Den aktive brukaren bidrar med socialt sammanhang på bostadsgården och är delaktig i allt från odling till lek och medverkar flitigt på gården. Men inte alla boende som vistas på gården tillhör den aktiva kategorin menar Kristensson, personer som passerar och går på gården för att ta sig eller uträtta "måste" sysslor så som att slänga soporna är inte en typ av fysiskt aktiv brukare. Vidare är den passive brukaren den som använder och uppskattar bostadsgården lite på håll, kanske genom utsikten från fönstret eller på en avskild plats på bostadsgården. Icke användaren däremot uppehåller sig inte alls på gården utan använder istället andra typer av sociala platser och utemiljöer att vistas på. Dessa personer är ointresserade av bostadsgården och har sitt sociala sammanhang på annat håll (Kristensson, 1997).

I boken *Life Between Buildings* beskriver Gehl tre typer av aktiviteter som sker i vår gemensamma utemiljö. Dessa delar han upp i *nödvändiga aktiviteter*, *valfria aktiviteter* och *sociala aktiviteter*. Dessa är olika typer av aktiviteter som alla ställer olika krav på den fysiska miljön.

Nödvändiga aktiviteter är de aktiviteter som är mer eller mindre ofrånkomliga i vardagen. Detta är exempelvis aktiviteter så som att gå till skolan, slänga sopor, vänta på bussen och göra ärenden på stan. Dessa typer av aktivitet är minst knutna till den fysiska miljön utan snarare till livsvanor. Oavsett omgivningens gestaltning eller väderförhållanden kommer dessa aktiviteter ske.

Valfria aktiviteter är i motsats till nödvändiga aktiviteter starkt kopplade till den fysiska miljön och dess gestaltning. Dessa aktiviteter kommer enbart ta plats om omgivningen

bjuder in till det, om vädret är fint och om brukaren har tid till aktiviteten. Valfria aktiviteter kan exempelvis vara en promenad i den friska luften, besöka en lekplats eller plocka frukt i trädgården.

Sociala aktiviteter skiljer sig från de andra typerna av aktivitet då dessa är helt beroende av andra människor och sociala mötesplatser. Sociala aktiviteter kan exempelvis vara barn som leker vid en lekplats, hälsningar och korta konversationer. Inom sociala aktiviteter ingår även den passiva sociala kontakten, att se och vistas runt människor. Denna typ av aktivitet kan uppstå vart som helst och kan därför ses som ett resultat av de överstående aktiviteterna då social aktivitet nästan aldrig uppstår fransktill nödvändiga eller valfria aktiviteter. Sociala aktiviteter uppstår spontant och kan således ses som en konsekvens av när nödvändiga och valfria aktiviteter ges plats i det offentliga rummet (Gehl, 2010).

2.3 Utemiljöns betydelse för olika åldersgrupper

Hur vardagen ser ut är olika för oss alla beroende på vilken fas i livet vi är i. Men det är inte bara vardagen som förändras under livets gång utan även de gröna utemiljöerna har skilda betydelse för barn, ungdomar, vuxna och äldre. Inte nog med åldersmässiga skillnader finns det givetvis variationer på hur människor rör sig, deltar och relaterar till utemiljön inom dessa åldersgrupper. Klasstillhörighet har i tillägg visat sig ha stor betydelse för användandet av utemiljön, något som kan kopplas till åldersgrupperingar i samhället i stort (Jergeby, 1996).

För yrkesverksamma vuxna blir den bostadsnära omgivningen mindre viktig i vardagen än för andra åldersgrupper. Utemiljön kring huset får generellt en mer praktisk och instrumentell ställning, en plats där ”måste” aktiviteterna sker för att vardagen ska gå runt (Berglund & Jergeby, 1998). Sådana aktiviteter kan kopplas till bostadsgårdens icke-brukare som enbart ser gården som en passage till jobbet, en plats att förvara cykeln eller platsen för att slänga sopor (Kristensson, 1997).

Vidare är en åldersgrupp vars plats i det offentliga rummet ofta är omdiskuterat; ungdomars. Detta är en grupp vars utevistelse ofta ses som oorganiserad och negativ. Inom åldersgruppen ungdomar visade det sig finnas tre huvudgrupper av brukare av den offentliga miljön; den hem orienterande, den föreningsorienterade och den kamratorienterade ungdomen. Det är framförallt för den sistnämnda kategorin, den kamratorienterade ungdomen, som utemiljön får en extra stor betydelse. Att kunna umgås och socialisera med kompisar på offentliga platser och i det gröna rummet är ett viktigt inspel i vardagen (Lieberg, 1992). Men för många ungdomar saknas en hemvist i den offentliga staden, vilket leder till en subjektiv uppfattning av att ungdomars vistelse i naturen är oorganiserad och har negativ inverkan (Berglund & Jergeby, 1998). Utifrån studier som gjordes i Västerås och Enköping visade tonårings aktivitet i utemiljön vara av främst nyttomotiv, så som att ta sig till platser och aktiviteter för att spela fotboll, träna eller liknande. Utevistelsen är alltså precis som för många vuxna mestadels målinriktad (Jergeby, 1996). Men ungdomar har till skillnad från vuxna inte en självklar plats i formella miljöer så som arbetsplatser eller i föreningslivet och blir således en grupp som tar sig dit vuxna inte är. Platser som parker, trapphus, garage och parkeringsplatser där vuxna inte uppehåller sig allt för ofta. Ungdomars sätt att vistas kan ses som mycket komplex ur ett planerarsynvinkel då ungdomar tyr sig till områden som de själva kan ta i anspråk. Att således planera för ungdomars vistelse är i sig själv motsägelsefullt. I vissa fall anses ungdomar ansvariga för vandalisering och skadegörelse på bostadsgårdar. I ett utvecklingsprojekt vid Östra Farmvägen i Malmö menade boende att ungdomars vistelse

på gården var högljutt och bidrog till känslan av otrygghet. Många boende menade på att de var rädda och arga på ungdomarnas vandalisering av bostadsgården. Som ett försök att minska dessa motsättningar fick ungdomarna på bostadsgården möjlighet att delta i gestaltning och upprustning. Att ge ungdomar chansen till att bidra och skapa förbättring genom deltagande i gestaltning och upprustning ökade dess användande av gården och skapade samkänsla mellan grannar (Delshammar et al., 1999).

Sett till olika ålderskategorier som brukar sin nära omgivning tar barn och äldre en särställning. Till skillnad från yrkesverksamma vuxna och ungdomar rör sig dessa två grupper i närmare cirklar kring sin bostad då dess rörelsefrihet i större utsträckning är begränsad. Detta leder således till att bostadsgården som det närmsta gröna rummet från bostaden blir särskilt central för äldre och barn (Berglund & Jergeby, 1998).

3. ATT GESTALTA FÖR ÄLDRES BEHOV I UTEMILJÖN & PÅ BOSTADSGÅRDEN

3.1 Tillgänglighet

Det är enkelt att föreställa sig att det för äldre finns ett visst krav och behov av god tillgänglighet för att kunna vistas i sin närmiljö. Stora hinder för att ta sig ut skapar givetvis en motsättning som i vissa fall blir så stor att möjligheten att ta sig ut försvinner helt. Men även mindre hinder kan i slutändan skapa stora problem för äldre och leda till att vistelsen i utemiljön blir för påfrestande och svår. Flera faktorer spelar in för att skapa en tillgänglig utemiljö som kan brukas och skapa trygghet för personer med funktionshinder, däribland äldre (Boverket, 2005).

Äldres behov på den bostadsnära miljöns tillgänglighet kan ta utgångspunkt i två grundprinciper som benämns som hinder för utevistelse. Den första är de psykiska hinder som äldre upplever för att ta sig ut. Känslan av otrygghet och utsatthet utanför bostaden är bland annat ett stort orosmoment för äldre. Det är därför viktigt att utemiljön upplevs tillräckligt attraktiv och trygg för att skapa motivation att ta sig ut och vistas på sin bostadsgård. Den andra typen av hinder är de fysiska, som mer handgripligt kan verka ledande i gestaltning av bostadsgårdar. Att utemiljön är lättillgänglig från bostaden är viktigt för alla, men kanske framförallt för äldre och funktionsnedsatta (Bengtsson, 2003). Utifrån dessa två typer av principiella indelningar av hinder kan en rad olika faktorer sammanställas för att visa på de behov som bör uppfyllas på utemiljön kring bostaden utifrån äldres användning.

Entréer. Vid entréer är det viktigt att dimensionera väl för att personer enkelt ska kunna passera in och ut, även med hjälpmedel så som rullstol och rullator. Entréer med lutning bör därför förse med vilplan så att äldre och funktionsnedsatta enkelt ska kunna ta sig ut och in på bostadsgården (Grahn & Bengtsson 2005).

Ledstänger. Stöd för att ta sig fram i form av ledstänger bör finnas på samtliga trappor och ramper vid bostaden och löpa oavbrutet. Ledstänger är ett viktigt hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning eller balanssvårigheter, något som äldre ofta lider utav. Att kunna ta emot och lita sig om balansen sviker skapar en trygghet och känslan av att själv kunna visats, vilket således också motverkar psykiska hinder som osäkerhet och rädsla inför att falla och skada sig utomhus (Boverket, 2005).

Belysning och trygghet. För att äldre ska kunna visats utomhus med lätthet och utan störning krävs ordentligt med ljus. Det största problemet är ofta bristen på ljus men det är även viktigt att ta hänsyn till att äldre ofta är utsatta för bländning. Detta kan exempelvis göras genom en jämn ljussättning med övergångar från punktbelysning till allmänbelysning, samt att undvika ljusreflekterande ytor. En god belysning skapar även trygghet i mörkret och är således på fler sätt väldigt betydelsefullt. Mörkret kan i många fall verka psykologiskt hindrande, det blir lätt att oroa sig för den ”osynliga” trottoarkanten eller om kullerstensbeläggningen blir för svårframkomlig. Att slippa bekymra sig för dessa saker genom exempelvis god belysning skapar trygghet (Boverket, 2005).

Tabell 2. Trygghet och säkerhet utomhus i stadsdelen (Jergeby, 1996).

	På dagtid	På kvällstid	
	Totalt	Enköping	Västerås
	%	%	%
Instämmer helt	84	53	34
Instämmer delvis	11	29	39
Instämmer inte alls	3	11	19
Ingen åsikt	2	7	8
Antal	802	328	472

När mörkret faller på måste vi förlita oss på att formella regler efterföljs och de som vi inte ser och förstår skapar lätt oro och rädsla. I studien gjord av Ulla Jergeby (1996) i Enköping och Västerås visade intervjuer kring trygghet att 84 procent av de äldre i sitt bostadsområde kände sig trygga på sin bostadsgård under dagtid, medan 53 respektive 34 procent däremot angav att de kände sig osäkra på sin gård under kvällstid. Vidare berättar ett pensionärspär hur de ser på tryggheten och användandet av deras bostadsgård under kvällstid. ”- *Vi är nästan aldrig ute på kvällarna. Vi spelar kort och då åker vi buss till goda vänner eller får främmande... fast på sommaren är det vackert vid solnedgången*” / från en utkiksplats nära bostaden/ (Jergeby, 1996).

Marklutning. Höjdskillnader eller svårframkomliga passager skapar lätt hinder för att äldre ska kunna ta sig ut (Bengtsson, 2003). I ett utdrag från allmänna rådet i en rapport av Boverket *Enklare utan hinder* poängteras det att lutning av ramper inte får överstiga 1:20 (5 %) och att flackare lutning bör eftersträvas för att samtliga ska kunna ta sig fram på dessa ytor. Rådet vid offentliga miljöer och allmängiltigt för all markytors lutning är däremot maximalt 1:12 (8 %) för att skapa god framkomlighet för alla (Boverket, 2005). Om lutningen på bostadsgården blir för brant är det lätt att exempelvis rullstolen tappar i sidled (Grahns & Bengtsson, 2005).

Markmaterial och skötsel. Markmaterial har visat sig vara en betydande faktor för äldres framkomlighet i utemiljön. Oförframkomliga markmaterial så som gräsmatta och viss typ av grus gör att rullstolen eller rullatorn sjunker ner. Större fraktioner på grus, t.ex. singel och makadam försämrar äldres framkomlighet betydligt och gör det omöjligt att ta sig fram med hjälpmedel. Dessa typer av markmaterial är i många fall också en för ostabil grund att gå på även för äldre utan funktionsnedsättning. Utifrån äldres behov har asfalt, hårt packat stenmjöl och betongplattor därför visat sig vara det allra bästa ur framkomlighetssynpunkt. Ytterligare negativ inverkan på framkomligheten är ojämnheter i marken så som gropar och skarvar mellan olika markmaterial, även fast de är så lite som

en centimeter. Generellt har även skötseln på markmaterialen stor betydelse för dess tillgänglighet och framkomlighet. Sandning och snöröjning är viktigt för att skapa god framkomligheten året runt för äldre (Grahm & Bengtsson, 2005). Att just under vintertid våga ta sig ut har visat sig vara ett stort psykiskt hinder om skötseln av markytorna inte är väl gjorda. *"På vintern är det med livet som insats man går ut här och det vågar jag inte."* beskriver pensionären Karin från Aspudden i en intervju av Ulla Jergeby (Jergeby, 1996). Men även på dagar då inte snön och halka försämrar framkomligheten kan de psykologiska hindren för äldre bli stora. Oron och sårbarheten att inte kunna ta sig fram själv gör att vissa äldre inte vågar ta sig ut. *"Tyvärr har jag ingen här som jag har sällskap av. Jag skulle gärna ha någon att gå med, det skulle kännas tryggare. Då vet man att man kan ta tag i någon om man får yrsel eller blir väldigt trött."* (Jergeby, 1996). Precis som Karin beskriver hade det sociala samspelet och en vän att gå med minskat dessa psykologiska hinder.

Bänkar. Att enkelt kunna sätta sig ned har visat sig vara särskilt viktigt för äldres vistelse i utemiljön. För att våga ta sig ut själv är det speciellt avgörande för att äldre ska kunna ta en paus och vila under sin vistelse utomhus, då de lätt blir trötta. Enligt Grahm och Bengtsson måste det finnas bänkar eller soffor på flera utsatta platser för att äldre tryggt ska kunna ta sig runt själva. Bänkar bör även ha rygg- och armstöd för att de äldre lätt ska kunna ta sig upp och sätta sig. Synnerligen viktiga är bänkar i nära anslutning till entréerna (Grahm & Bengtsson 2005). Men sittplatser är inte bara viktiga ur tillgänglighetssynpunkt utan spelar även en betydande roll för det sociala livet på gården. Det bör därför finnas många olika typer av sittplatser och valmöjligheter vart de boende kan slå sig ner på gården (Kristensson, 2005). Vid djupgående intervjuer av Kristensson (1997) och Jergeby (1996) i två separata undersökningar visade det sig att sittplatsernas placering på bostadsgården i stor utsträckning påverkade vart det sociala samspelet skedde. Vid Jergebys intervjuer på bostadsgårdarna i Västerås och Enköping poängterades det att sittplatsernas placering var betydande, att hitta en plats på gården i skydd av grönska så boende slapp känna sig övervakad ansågs betydelsefull. Även att hitta sittplatser skilda från lekplatserna ansågs också viktigt då äldre inte kände sig som en del av föräldrar gemenskapen kring leken (Jergeby, 1996). Vid bostadsgården i Åkerhus beskriver Kristensson att det fanns sittplatser placerade vid husets alla entréer, detta blev en plats för bostadsgårdens barnlösa och en grupp av äldre män brukade sitta här och prata, på gott avstånd från lekplatsen. Vid lekplatsen fanns det många sittplatser, men det var en plats där det sociala samspelet kretsade kring barnen och blev således en plats där äldre inte ville sitta då de inte upplevde sig vara en del av barnfamiljernas gemenskap (Kristensson, 1997).

3.2 Aktivitet

Hur äldre använder bostadsgården kan delas in på ett nyttobetonat sätt menar Kristensson. Att se brukandet av bostadsgården i två kategorier; antingen den passivt brukande som har bostadsgården som en utsikt från fönstret eller den aktivt brukande äldre som vistas på gården. Båda dessa två typer av brukare värdesätter gårdens utformning och de aktiviteter som sker på bostadsgården fast på olika sätt (Kristensson, 1997).

Från att beskåda vad som händer på bostadsgården till att aktivt delta i utemiljöns aktiviteter menar Bengtsson (2015) att det går att beskriva vistelsen i olika zoner. Genom att dela in utemiljöns vid ett ålderdomshem beskrivs äldres interaktion med den bostadsnära naturen i fyra zoner. Bengtsson redogör för kontakten utifrån bostaden:

Zon 1 är den äldres kontakt med utemiljön som utsikt inifrån byggnaden, exempelvis genom fönstret eller balkongdörren. En vacker utsikt skapar inte bara en starkare koppling till det som sker ute, utan fungerar även som ett lockbete för att ta sig ut.

Zon 2 är en övergångszon mellan ute och inne, det kan exempelvis vara en balkong eller en mindre privat uteplats. Detta möjliggör ett förlängt brukande under säsongen och gör det mer sannolikt att ta del av utemiljön och naturen.

Zon 3 är den nära utemiljön, exempelvis trädgården eller bostadsgården. Detta möjliggör kontakt med andra människor och de aktiviteter som sker i den nära naturen.

Zon 4 är omgivningen utanför det bostadsnära. Det är av stor vikt för de äldre att känna möjligheten att utforska det gröna utanför bostadens trygghet och delta i aktiviteter för att minska känslan av att känna sig fångslad vid bostadens direkta närhet (Bengtsson, 2015; Trnka, 2005).

Vidare är äldre en åldersgrupp som i större utsträckning än andra lider av fysiska rörelsehinder och sjukdomar på grund av den höga åldern. Att utemiljön, aktivitet i det gröna och vistelse i naturen kan bli en del av en läkande process och ge goda effekter på den fysiska hälsan är ingen nyhet. Redan på 1800-talet florerade ideal och tankar kring naturens goda inverkan på hälsan genom ljus, frisk luft och grönska. Den bostadsnära miljön och bostadsgården kan i linje med detta verka som en plats för rekreation och vila (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Många av de aktiviteter som förknippas med äldres brukande av den bostadsnära miljön är de enkla okomplicerade aktiviteterna (Grahn & Bengtsson, 2005). Att därför bara passivt vistas i naturen kan bringa positiva hälsoeffekter. Detta är inte något som enbart är värdefullt för äldre utan för alla människor som har behov av att samla ro och kraft (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Äldre över 65 år är dessutom en kategori som i större utsträckning än andra lider av psykisk ohälsa. I gruppen över 75 år visar forskning på att 15-25 procent lider av psykisk ohälsa, ett växande problem som är i behov av nya vägar till att minska dessa diagnoser (Socialstyrelsen, u.å.). Naturen och det gröna utanför dörren har inte bara en positiv inverkan på fysisk hälsa utan den har även verkat tongivande inom psykiatri i Sverige (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Naturen skapar en plats för alla typer av känslor, från ilska till glädje och sorg. De är möjligt genom att skapa aktiviteter med tydliga mål i naturen ge människor med psykisk ohälsa en stabil grund i vardagen (Bengtsson, 2003). För dessa typer av mer okomplicerade aktiviteter har det visats sig vara meningsfullt att aktiviteter kopplas till tidiga minnen och bidrar till tydliga mål. Detta kan vara målinriktade aktiviteter så som att plocka frukt från äppelträdet. Trädgårdsskötsel är en typ av målinriktad aktivitet som nästan alla äldre har någon typ av koppling till. Vidare är trädgårdsskötsel därutöver en åldersstabil aktivitet för äldre, det vill säga en aktivitet som inte tydligt minskar med stigande ålder (Bengtsson, 2003). Odling kan på samma sätt som trädgårdsskötsel vara en typ av aktivitet som för äldre blir speciellt meningsfull då den kan koppla an till tidigare minnen i livet och barndomen. Att odla och skörda potatis, sockerbetor och andra typer av grödor, även om det inte är i stor mängd kan skapa otroligt betydelsefull känsla för äldre. Då denna typ av aktivitet inte är lika åldersstabil är det viktigt att ta hänsyn till eventuella rörelsehinder. Genom att placera skörden i höga odlingslådor (ca 65 cm) underlättas skötseln för de äldre som exempelvis sitter i rullstol eller har svårt att böja sig ned. Rädsla visade sig vara ett stort hinder för äldre att aktivt kunna ta del av utemiljön. En motsättning för att exempelvis odla och arbeta i trädgården och på bostadsgården är rädslan för att skada sig eller trilla, detta trots att utformningen är anpassad för rörelsehindrade. En stor nackdel med odling som

aktivitet är däremot dess säsongsbundenhet. Men om möjligheten finns, skapar ett växthus en otrolig plats och tillfälle för äldre att kunna ta del av utemiljön i större utsträckning. Genom växthuset skapas en förlängd växtsäsong in på våren och hösten och även regniga sommarkvarnar kan ge odlingsglädje (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005).

Vidare är även aktiviteter som skapar känslan av meningsfullhet på bostadsgården värdefullt för äldre. För den aktive brukaren är så kallade riktade aktiviteter centralt för att äldre ska känna sig delaktiga i utevistelsen. Att mata fåglar har visat sig vara en aktivitet som för äldre skapar känslan av att ha inflytande på platsen och känna sig behövd. Liknande aktiviteter som skapar känslan av att vara behövd uppstår som tidigare nämnt vid trädgårdsskötsel och omhändertagande av växter och blommor (Grahn & Bengtsson, 2005).

Många av äldres behov på aktivitet i sin nära utemiljö är inte så komplicerade, det handlar oftast om de enklare och lätta aktiviteterna. Huvudsakligen är promenader den främsta aktiviteten som äldre värderar, både kortare och längre (Grahn & Bengtsson, 2005). Promenader är även attraktivt för de som med rullstol tar sig fram eller de med hjälp av en ledsagare (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Att även kunna sitta ner och socialisera sig i lugn och ro utan att känna sig iakttagen är en aktivitet som för äldre är viktigt för att möjliggöra social interaktion (Kristensson, 2005). Slutligen är bollspel, motion och idrott utomhus också viktiga aktiviteter som uppskattas av äldre men är aktiviteter med större åldersmässig koppling till vilka som rent fysiskt kan delta (Bengtsson, 2003).

3.3 Attraktivitet

För att äldre ska kunna njuta av sin närmiljö längre stunder har attraktiviteten på bostadsgården visat sig vara betydande. Platser med sol, skugga och vindskydd är viktigt för äldres vistelse ute under årets varierande säsonger (Grahn & Bengtsson, 2005). När det kommer till synen på utemiljöns attraktivitet skiljer sig inte äldres behov i större utsträckning mot andra åldersgrupper. Betydelsen av frisk luft, att få se vackra träd, buskar och blommor har visat sig vara gestaltungs-mässiga kvaliteter som uppskattas mycket (Bengtsson, 2003). Vidare är vatten för äldre, precis som många människor ett viktigt rekreativt inslag i utemiljön. Vatten ger ett vackert särpräglat drag och skapar liv genom dess porlande eller droppande på sommaren (Grahn & Bengtsson 2005). Men att skapa genomtänkta växtkompositioner och rabatter på bostadsgården kan skapa oönskade positiva effekter (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Äldres syn på naturens värde är visuellt styrt och utemiljöer beskrivs av äldre utifrån de visuella intrycken snarare än hur de relaterade till platsen (Olsson Lieberg, 2006). Färgglada och vackert komponerade rabatter med annueller och perenner kan därför verka visuellt ledande i utemiljön, genom att längre bort se något behagligt i rabatten fungerar de som en guide framåt för äldre och motivation att ta sig fram. Dit ögat vill följer kroppen med, menar Lisbeth Hellfalk som studerat demenssjuka patienters vistelse i sin trädgård. Vackra rabatter skapar även hållpunkter på gården som enkelt kan verka ledande och som igenkänning på en plats för att stanna upp och ta in naturens skönhet (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). Men allt handlar inte om att skapa så färgglada, vackra och blomstrande kompositioner som möjligt. Att skapa rabatter med varierande bladverk med dämpade färger, så som olika nyanser av gröna lövverk menar Kerstin Fahlman-Noord, trädgårdstekniker vid sinnenas trädgård att äldre inte kan få för mycket av. Att kunna röra sig från solbekladda delar av en trädgård till att helt visats i skugga under ett

grönt lövtak är något som uppskattas för att finna lugn ute (Schmitbauer, Grahn & Lieberg, 2005). I speciellt soliga lägen på gården kan det därför vara fördelaktigt att placera en pergola som ger skugga. Med varierande växter och bladverk som klättrar upp för pergolan skapas dessutom ett skiftande och blommande rum för de äldre att lätt ta sig in i och slå sig ned. Kerstin menar vidare att olika typer av växtlighet påverkar äldres sinnesstämning, fascinerande växter med färgstarka bladverk så som temynta uppskattas mycket, inte bara i dess form men även dess doft. Medans daggfunkior som är en gråblå tung perenn verka påverka humöret negativt (Schmitbauer, Grahn & Lieberg 2005). Till en varierad flora kan i bästa fall en spännande fauna tillkomma. Bengtsson (2003) menar att genom alla sinnen kunna upptäcka djurliv, höra fåglar kvittra och se vackra fåglar och fjärilar är kvaliteter som prioriterades mycket högt av äldre (Bengtsson, 2003).

Att skapa trygga miljöer för äldre genom igenkänning och hemkänsla är redan ett känt faktum för inomhusvistelse på äldreboende. Men detta gäller även utemiljön som gärna får vara så hemlik som möjligt. För att således ytterligare öka attraktiviteten på bostadsgården för äldre är det värdefullt att välja växtlighet efter äldres igenkänning. Detta är något som har visat sig ha positiv inverkan på äldres uppfattning av en god bostadsgård. För att skapa hemkänsla kan man genom att utgå från majoritetens av de äldre boendes tidigare livsmiljöer, men även låta sig inspireras från närområdet som sannolikt är en gemensamhetskapare. Ett sätt att vidare skapa hemlighet på bostadsgården för äldre är att jobba i mindre skala för att påminna om trädgårdens karaktär (Bengtsson, 2003). Trädgården är för många äldre förknippad med positiva minnen och den står för trygghet, lycka, bara fötter i gräset och härliga sommarminnen. Det har vid en studie vid Alnarps rehabiliteringsträdgård sett att kända och enkla växter som smultron och rosor skapar stor trygghet för de som visats där (Schmitbauer, Grahn & Lieberg 2005).

Slutligen är en mycket viktig aspekt kring bostadsgårdens attraktivitet utsikten från bostaden. Många äldre är som tidigare nämnt bundna till sin bostad, där gården skapar den främsta utsikten och kontakten med omvärlden. En viktig del av äldres behov på bostadsgården attraktivitet är således att den verkar som utsikt. Här har det visat sig att både gårdens utformning och gestaltningsvärde är minst lika viktigt som människoliv (Jergeby, 1996). Den mest uppskattade utsikten för äldre är den varierande vegetationen som inte skymms av för höga träd, då kan boende enkelt hålla koll på de som händer på gården från fönstret (Bengtsson, 2003).

4. ATT GESTALTA FÖR BARNS BEHOV I UTEMILJÖN & PÅ BOSTADSGÅRDEN

4.1 Tillgänglighet

Barns bundenhet till den omgivande närmiljön är given. Barn är i tidig ålder starkt kopplade till sin bostad och sina föräldrar, något som leder till att barn själva inte kan ta sig från den direkta stadsdelens ram. Detta leder således till att barn i större utsträckning blir bundna under livets tidiga år till bostadens närmiljö för lek (Jergeby, 1996). Bostadsgården roll som lekyta blir alltså den absolut viktigaste och tillgängligheten till gården essentiell (Kristensson, 2005). Förr var det mer självklart att barnen lekte utomhus, det fanns helt enkelt inte plats för leken inne i bostaden. I dagens samhälle blir boytan allt mer spatiös och mycket av den leken som tidigare inte kunde ske inomhus kan göra det idag (Mårtensson & Kylin, 2005). Idag är även tidskonkurrens ett stort

hinder för barns utevistelse, andra aktiviteter så som datorspel, sociala medier och mer organiserade fritidsaktiviteter tar stor plats i barnens vardag (Södergren, 2016).

När det kommer till att självständigt röra sig fritt utomhus är barn följaktligen en avståndskänslig åldersgrupp. Däremot ökar rörelsefriheten tydligt med stigande ålder och barn får en betydligt större räckvidd med ökad ålder. Barn i årskurs 5-7 (11-13 år) kan i vissa fall ha helt fritt spelrum i staden och ta sig runt självständigt. Men hur tidigt total rörelsefrihet ges är såklart individuellt och det har även visat sig vara olika då vissa städer redovisar tidigare eller senare rörelsefrihet. Exempelvis så som i Lund där tredjeklassare (9 år) rör sig fritt utanför sitt bostadsområde (Södergren, 2016). Olsson Lieberg (2006) menar på att samhällets ökade rädsla och oro för faror har lett till att barn i större utsträckning än tidigare har en minskad rörelsefrihet. Ett annat tydligt hinder för barns vistelse i den bostadsnära miljön är föräldrars oro, främst för trafik. Föräldrars oro leder till begränsningar för vart barnen får eller inte får leka, vilket givetvis ytterligare begränsar barnens räckvidd och rörelsefrihet. Här spelar såklart även bostadsområdets utformning stor roll, i trafikreparerade bostadsområden upplevs trafiken inte som varken ett orosmoment eller hinder för barns rörelse vid huset (Södergren, 2015). I forskning kring att tillgängliggöra barnens närmiljö har trafiken visat sig vara det absolut största hindret. En faktor som bidrar till att barn väljer att vistas på en viss plats är att den både ska kännas trygg samtidigt som den ska upplevas spännande och lite läskiga (Olsson Lieberg, 2006). När det kommer till bostadsgården är barns vistelse ytterligare starkt styrt av vuxnas syn på gemenskap och umgänge. Vissa familjer är inte intresserade av mötesplatser och gemensamma aktiviteter i samma utsträckning som andra. Detta är något som ytterligare kan skapa ett hinder för barns rörelsefrihet. Barn är präglade av sina föräldrars öppenhet och vana att umgås med andra, detta påverkar barnens förmåga att leka med andra på gården (Olsson Lieberg, 2006). Vid en undersökningen gjord av Jergeby (1996) av dagbarnvårdares syn på attraktiv vistelse är en slutsats som drogs att barn vill vara där barn är då de sociala kvalitéerna visade sig vara styrande. Det är följaktligen viktigt att se till barnens sociala önskan i val av plats för lek.

Slutligen har det genom alla tider varit barns nyfikenhet och ökade rörelsefrihet som lett att de söker platser utanför gränserna. Men i alla fall startar upptäckten utanför den egna dörren, de är på gården utanför som det succesiva upptäckande av världen startar. Det är på bostadsgården som barnen växer upp och genom att skapa en gård som verkar identitetsskapande och inbringar stolthet blir den således en guide och markör för vidare utforskning av staden (Olsson Lieberg, 2006). För att barn ska välja att ta del av lek utomhus måste även miljön inte bara uppfattas trygg och attraktiv för barnens föräldrar utan givetvis för barnet själv. Miljöer som riktar sig mot barn med lekfyllda inslag så som lekutrustning gör det lättare för barnen att ta sig ut och ta en plats i anspråk (Mårtensson & Kylin, 2005).

4.2 Aktivitet

När det kommer till barns aktivitet i den bostadsnära miljön är forskningen riktad mot barns lek. Detta kan vara eftersom det är en av få aktiviteter barn självständigt gör. Andra typer av aktiviteter i naturen så som promenader, fritidsaktiviteter, trädgårdsarbete osv är knutna till vuxnas vanor och ledsagande. När det kommer till barns lek finns det två väldigt tydligt avgränsade och gestaltningsmässiga linjer; leken på lekplatsen och leken i naturen.

Lekplatsen är i sig själv en inbjudande plats för barn menar Mårtensson och Kylin i *Många kojor och mycket spring*, det är en plats som riktar sig mot barn med lekfyllda inslag och utrustning, vilket gör det lättare för barnen att ta denna yta i anspråk (Mårtensson & Kylin, 2005). Lekplatsen är således den typ av fysisk plats som starkast är förknippat till barns vistelse i den bostadsnära miljön och vid bostadsgården. En lekplats ska i bästa fall kunna erbjuda många olika typer av lek för barn i olika åldrar för att leva upp till alla barns behov. Följande kriterier för lekplatsen kan ses som allmänna för att skapa en bra lekmiljö för barn (Wahlund, 2008);

Fysisk stimulans. Barnets olika sinnen ska stimuleras; hörsel, syn, känsel och lukt. Vidare är den fysiska stimulansen även viktig ur en motorisk synvinkel där lekplatsen bör ge övning i fysisk aktivitet så som balans, klättra och springa.

Perceptuell stimulans. Lekplatsen ska hjälpa barn lära känna sin omgivning, redskap och beteenden.

Emotionell stimulans. På en lekplats bör barn utsättas för olika typer av känslor som livet ger, så som exempelvis glädje, rädsla och aggressivitet som gör det lättare att behandla likande känslor i vardagen.

Social stimulans. Genom social lek på lekplatser skapas barns förståelse för olika människors beteende och hur olika relationer fungerar.

Intellektuell stimulans. Grundläggande för leken hos barn är att den förbereder barnet inför vuxenlivet. Genom att utforska, kommunicera, experimentera och fantisera skapas ett grundläggande intellekt (Wahlund, 2008).

Utöver det stimulerande effekter som lekplatsen bör uppfylla finns det strikta regler kring lekplatsers säkerhet. En hel uppsjö av regler så som regler för tvingade rörelser (rutschkana, gungor och vippgungor), fallhöjder, fallutrymme, farliga öppningar och farliga vinklar (Markhenke et al., 2000). Att utifrån alla dess behov åstadkomma samtliga stimulanser för barns lek kan på en bostadsgård lekplats vara svårt. Detta kan förklara varför synen på lekplatsens betydelse för barnens lek är tudelad. Olsson (2010) menar på att vi länge gestaltat lekmiljöer för barn på lekplatser, men att tro att leken sker på lekplatsen är fel. Det är inte tack vare lekplatsen som barn leker där utan det är enbart en plats som erbjuder något som lotsar leken. Leken uppstår i barnet och inte på lekplatsen. En bra plats är således inte nödvändigtvis en lekplats utan något som lotsar leken framåt. Miljön för lek måste vara stöttande samtidigt som att den bör vara utmanande och säker (Olsson, 2010). Många hävdar följaktligen att en missuppfattning är att barnens lek är knutna till en plats eller redskap för lek. Mårtensson och Kylin (2005) menar att till och med lekplatser och lekredskap kan i vissa fall verka motverkande och hindra fri fantasifylld lek. Det är barnet som väljer platsen för dess lek och således är det bara en viss del av leken som går att styra genom gestaltning och växtlighetens utformning. Utemiljön är i barnens ögon obunden och ger möjlighet till inspiration och fria lekar. Men i utomhusmiljöer med mer begränsad och avgränsade utrymmen så som förskolor, lekplatser och bostadsgårdar ställs högre krav på utformningen för att uppmuntra till lek (Mårtensson & Kylin 2005).

Barn har i sin lek i naturen behov av att byta miljö för att stödja sin fantasi. Detta genom att rumslighet, vegetation och växtlighet varierar på platsen där leken sker. När det kommer till rollspelslekar är det extra viktigt hur omgivningen är utformad, en

variationsrik utformning av miljön skapar bra förutsättning för en varierande lek. Det har visat sig att miljöer med naturlig vegetation och mycket varierande växtlighet gör att barn uppehåller sig längre och leker längre än på en traditionell lekplats (Wahlund, 2008).

Mårtensson och Kylin (2005) menar att barns lek utomhus ofta börjar med ”grejande”, att få direkt kontakt med den fysiska miljön. Detta kan vara allt från att plaska i en pöl, vifta med en pinne eller kasta sten. Detta är ett sätt för barn att snabbt ta plats i den fysiska miljön om denna har mycket löst material att tillgå. Att få sitta och greja med löst material utomhus fungerar även som en inkörsport till mer livfulla och sociala lekar. Barns stora fascination för att just greja kan förklara sandlådors stora popularitet. Barn kan vara säkra på att det finns möjligheter att hitta något i sandlådan att greja med (Mårtensson & Kylin 2005). Barn världen över har även visat att leken ofta handlar om att skapa sig sin egen plats utomhus. Internationella undersökningar av barns lek visar på att kojor och kojbyggnaden är en typ av lek som finns världen över. Detta är ett sätt för barn att avgränsa sig från omvärlden och succesivt ta sig längre bort från hemmet. Kojor har inte bara en viktig funktion i att den är hemlig och avskild utan även att det är en social plats. En plats där barnen avskilt kan få leka utan de vuxnas överblick (Mårtensson & Kylin, 2005).

När det avslutningsvis kommer till bostadsgården är den enligt Kristensson barnens viktigaste lekmiljö (Kristensson, 2005). Barn behöver en gård som fungerar som lekplats. Den bör vara skyddad så att som tidigare nämnt inte föräldrar oroar sig för platsens trygghet. Det ska finnas lekutrustning för barn i olika ålder, men sandlåda och några andra varierande lekredskap bidrar till att barnen tycker det är roligt att vistas där (Olsson, Cruse Sonden & Ohlander, 1997).

4.3 Attraktivitet

Barns vistelse i utemiljön och deras lek sker handgripligt, men det har visat sig att miljöns utformning och attraktivitet har stor betydelse för vilken typ av lek som utvecklar sig på bostadsgården (Kristensson, 2007). Likväl bör gården vara attraktiv ur en mer estetiskt utgångspunkt med lummig vegetation för att väcka fantasin och skapa spännande rum att leka i (Olsson, Cruse Sonden & Ohlander, 1997).

Mårtensson och Kylin (2005) menar att barnens lek blir mer fantasifylld vid viste i naturlig miljö. För att planerar bra områden för lek är det således fördelaktigt att låta gammalt växtmaterial ligga kvar och inte röja under buskar och träd (Wahlund, 2008). Hur vegetationen används av barn beskrivs tydligt av Mårtensson. Barn använder träd för att klättra i, dess löv, barr och kottar för att skapa mynt, bomber och tändstickor utav. Buskar kan bilda små utrymmen för kojor och platser där barn kan vara ifred och gömma sig. Buskar och träd kan även användas för att rama in leken och skapa gångar och passager. Buskar har en speciellt stor betydelse för barnens lek då den i skala står närmare barnens proportioner. Bärbuskar och buskar med spännande frön och kapslar så som krusbär och snöbär ger ett extra värde för barnens lek. Ägandekänslan i barnens lek är också central. Busken skapar en rumslighet i barnens skala som ger möjligheten till att skapa det egna rummet, kovan och det avskilda som separerar barnen från föräldrarnas övervakning. Topografiska gestaltsdrag genom slänter och sluttningar utmanar barnens motorik och skapar en spännande lekmiljö. Att klättra upp för en kulle och sedan kasta sig ner och låta sig fångas upp av vegetationen eller den mjuka gräsmattan skapar en spännande och nästintill skräckinjagande lek. Gräsmattan är en typ av vegetation som fyller extra stor roll i barnens lek. Gräsmattan fungerar inte bara som ett

bra dämpningsunderlag för lek, den ger även möjligheten att utforska insekter, växter och jord på nära håll. Stora fria gräsytor bjuder in barnen till fri lek där svängarna kan tas ut (Wahlund, 2008).

När det kommer till barns lek ifrågasätter många bostadsgårdens rumsliga avgränsning, men Olsson (2010) menar på att det finns något lockande i ramverk och begränsningar. Att det finns något att ta spjörn emot och något barn kan ta ut svängarna från skapar möjlighet för lek. Begränsningar är frihetens förutsättningar, vilket även kan appliceras på barns lek. Att kunna vistas i en fredad tydligt avgränsad plats som skiljs från det som kan hota, så som trafik och konflikt skapar en bra plats för barn och lek (Olsson, 2010). Men bostadsgårdens avgränsade utrymme kan även påverka barns användande av gården negativt. Små utrymmen ger mindre plats för barnen att röra sig fritt och minskar möjligheten för stimulerande och utforskande lekar (Kristensson, 2005). Generellt sett är en större gård med plats för olika typer av lek att föredra där flera olika typer av lekmiljöer kan få ta plats i det gröna (Kristensson, 2007). Det är således viktigt hur miljön ser ut för att flera olika typer av lek ska kunna utvecklas på bostadsgården. Ett samspel mellan olika platser rumslighet, storlek, öppna gräsmattor och slutna buskage skapar en spännande miljö att leka i (Mårtensson & Kylin 2005).

När det kommer till växtlighet kring barn är ett viktigt inslag säkerhet. Det talas ofta om giftiga växter som inte bör planteras i närhet av platser där barn vistas, olika typer av bär- och taggbuskar. Här finns det givetvis många arter som kan listas, men ett urval; idegran, gullregn, järnek och brakved som kan beskrivas som extra gifta arter. Samtidigt som Turkisk hassel, avenbok, ek, olika typer av pil, hallon, vinbär, krusbär och korneller är exempel på arter som uppmuntrar till lek (Wahlund, 2008). Till bostadsgårdens växtlighet tillkommer även dess fauna, något som fascinerar barn. Att leka med småkryp så som skalbaggar, nyckelpigor och myror skapar stor uppmärksamhet för naturen och omsorg för omgivningen (Mårtensson & Kylin 2005). Vidare ger även vegetationen förutom dess egenvärde även ett förbättrat mikroklimat men mindre luftföroreningar och partiklar i luften. Att öppna lekytor så som sandlådan skyddas av växtlighet skapar även ett bättre UV-skydd för barnens känsliga hud (Wahlund, 2008).

5. DISKUSSION: Bostadsgården som mötesplats för äldre och barn

Litteratur gör tydligt att barn och vuxna inte upplever den fysiska miljön på samma sätt. Barn är mer handgripliga med sin bostadsnära omgivning och vistas konkret i den. Barn berättar ofta om vad de gör i naturen medan äldre ofta beskriver hur miljön ser ut och är (Olsson Lieberg, 2006). Utifrån litteraturstudien kan därför både samverkan respektive motsättningar mellan äldre och barns behov på bostadsgården åskådliggöras.

5.1 Äldres ordning eller barns oordning

En av de mest övergripande skiljaktigheterna mellan barn och äldres behov i den bostadsnära miljön är som tidigare nämnt deras syn på naturen. I barns lek är grejandet med lösa växtmaterial och aktivt brukande av vad naturen har att erbjuda centralt. Det är som tidigare konstaterat en viktig variabel i barns lek, att kunna använda sig av allt det som naturen omkring dem har att erbjuda. Dock ifrågasätter följaktligen Olsson (2010) om samhället ens tål barns oordning och dess stökiga, temporära, smutsiga och röriga lek. Barns okontrollerbara lek skapar ofta stökiga miljöer och kan till och med av vissa ses som vandalisering och nedskräpning.

Till skillnad från barn är det för äldre centralt att bostadsgården är gestaltad på ett genomtänkt och visuellt vacker sätt. Spännande växtval, annueller och perenner skapar en bostadsgård som många äldre uppskattar. Som utsikt över gården eller från bänken med en kopp kaffe i handen är bostadsgårdens visuella uttryck viktiga. Hand i hand med äldres uppskattning av naturen ur en visuell synvinkel skapas därför en viss motsättning i barns sätt att handgripligt interagera med naturen. Trots att barn precis som äldre uppskattar bostadsgårdens och växtlighetens skönhet, leker barnen med och i växtligheten, vilket på så sätt kan skapa oordning. Berglund och Jergeby (1998) menar som tidigare antytt att det på bostadsgården är viktigt att det finns platser som inte behöver vara städade utan där det kan finnas skräp, löv och smuts som barnen kan greja med.

Äldres ordning eller barns oordning, av Klara Kristensson

Denna tydliga skiljelinje mellan åldersgruppernas synsätt kan ses som en viss motsättning i hur gestaltningen generellt bör förena barnens behov av oordning och äldres behov av ordning på bostadsgården. Det är lätt att se möjligheter till konflikt mellan åldersgrupperna om ett barn dragit upp en blomma ur rabatten som en äldre precis planterat. Å andra sidan tror jag att genom att skapa större förståelse för åldersgruppernas behov kan barnens oordning men äldres ordning förenas. Äldre och barn är inte enbart de två grupper som i störst uträkning är bundna till vistelse kring bostaden på grund utav dess rörelsebegränsning, det är även grupper som i störts utsträckning uppskattar vistelsen på gården och värdesätter det sociala livet där. Med andra ord spelar äldre och barn stor roll i de sociala aktiviteterna och samspelet som sker på gården. Barnens lek och äldres stilla vistelse eller observationer från fönstret är exempel på både aktiva och passiva brukare som värdesätter gården som socialt spelrum. Därför tror jag följaktligen att genom att belysa den gemensamma uppskattningen för naturen och de sociala interaktionerna på bostadsgården, som visat sig vara åldersövergripande kan åldersgruppernas skiljaktigheter förenas i en gemensam respekt för vad bostadsgården har att erbjuda.

5.2 God tillgänglighet och säkerhet för barn och äldre; gemensamma behov som tar sig olika uttryck.

Ett av det mest framträdande gemensamma behovet mellan barn och äldre i den bostadsnära miljön kan vidare ses i tillgänglighetsaspekterna. Gemensamt är kravet att skapa en trygg och säker plats vid bostaden. Som tidigare beskrivet har barn och äldre visat sig vara de mest rörelsebegränsade åldersgrupperna i samhället, vilket leder till en viss bundenhet till deras närmiljö. Till följd av detta ökar behoven och kraven på just bostadsgården. Berglund och Jergeby (1998) menar med bakgrund mot detta att ett samhälle som planeras efter barn och äldres behov skulle få samtliga åldersgrupper att bruka sin närmiljö mer.

Typen av behov på tillgänglighet varierar dock mellan åldersgrupperna. Äldres behov på tillgänglighet präglas framförallt av god fysisk tillgänglighet genom anpassad gestaltning, exempelvis marklutning, skötsel, belysning och ledstänger. Denna typ av fysisk tillgänglighet är inte något som barn verkar hindras av utan dess rörelseförmåga är god oavsett gestaltningens eventuella hinder. Det är till och med så att en gestaltning som ur äldres perspektiv kan ses hindrande för vistelse, så som böljande kullar och vattenspeglar på marken är fantasieggande för barn. I detta finns det följaktligen en viss motsättning. Barn söker spänning och stimulans i naturen, ett behov som genom en utmanande gestaltning av bostadsgården leder till fantasifyllda lekar. Tvärtom söker äldre däremot till stor del så tillgängliga utevistelser som möjligt, där både psykiska och fysiska hinder lätt blir begränsande. Ett sätt att förena dessa skilda behov kan å ena sidan vara att skapa ytor som är nog utmanande för barnen men som samtidigt är tillgängliga för äldre. Detta behöver å andra sidan inte likställas med fysiskt tillgänglighet för alla, utan kan förbättras genom att skapa visuell tillgänglighet. Platser på bostadsgården kan både vara utmanande för barn samtidigt som den på ett visuellt sätt skapar värde för äldre, något som visat sig viktigt för hur mycket äldre uppskattar sin omgivning. Om gestaltningen dessutom ytterligare tar hjälp av litteratur kring hur utformning av lekytor för barn med funktionshinder är gjorda, tror jag dessutom att många idéer på hur barn och äldres krav på tillgänglighet kan samverka på bostadsgården.

Vidare kan åldersgrupperna förenas i att deras tillgång till bostadsgården är präglad av psykiska hinder. Äldre beskriver tydligt hur oro, rädsla och osäkerhet inför miljöns framkomlighet skapar hinder. Även icke gestaltningsmässiga orosmoment så som snö, mörker och rädslan för att bli överfallen verkar styrande när det kommer till tillgängligheten. Trots att barn inte oroar sig för liknande faror och inte på samma sätt kalkylerar risken för att bli överfallen, skapar ändå oro ett hinder för deras rörelsefrihet. Barns föräldrars oro, rädsla inför trafik, farliga miljöer eller sociala förmågor gör att barn hindras att vistas på vissa platser. Till följd av detta blir således barnen styrda till platser för utevistelse som föräldrarna med gott samvete känner är trygga. Följaktligen kan generellt bostadsgården ses som en trygg plats, sett till dessa orosfaktorer. Bostadsgården som är tydligt avgränsad mot omvärlden och de offentliga ytorna skapar goda förutsättningar att vistas på bostadsgården i en trygg och säker miljö. Om gårdens gestaltning dessutom är utförd till följd för att tillgängliggöra naturen för de äldre med funktionsnedsättning skapas en väl användbar mötesplats mellan åldersgrupperna. Kort sagt menar Berglund och Jergeby (1998) att ett gemensamt behov för äldre och barn är betydelsen av bostadsgården som det närmsta och främsta gröna rummet från bostaden.

Ytterligare är en tydlig samverkansfaktor mellan äldre och barns behov på bostadsgården är att äldre värdesätter bostadsgården som utsikt. Som Bengtsson (2015) beskriver verkar

utsikten från fönstret (zon 1) en arena för ett passivt deltagande av de fysiska och sociala aktiviteterna som sker på gården. Äldre har som tidigare beskrivit värdesatt en livfull, varierande utsikt från bostaden ner på gården. Här spelar barns lek en stor betydelse för livfullheten. Att från sin bostad kunna se liv och rörelse på lekplatsen har visat sig uppfylla stora kvaliteter för äldre som är bundna till bostaden (Jergeby, 1996). Men det är inte bara från bostaden som äldre gärna tar del av barns lek och aktivitet. Vid hälsoträdgårdar menar personal att då utemiljön planeras för äldres ska det gärna locka även barn, då barnens glädje bidrar till lekfullhet och lust för de äldre (Trnka, 2015).

Sammantaget är barn och äldres gemensamma krav på tillgänglighet central för att kunna vistas i sin närmiljö. Trots att behoven på fysisk tillgänglighet tar olika uttryck skapar de psykiska hinder en gemensam utgångspunkt, där bostadsgården skapar en utmärkt arena för att dessa åldersöverskridande behov att uppfyllas.

5.3 Lekplatsen kan skapa motsättningar

Både äldre och barn har visat sig uppskatta olika typer av aktivitet och vistelse i sin bostadsnära miljö. Barns aktivitet i sin närmiljö är helt präglad av lek, både i natur och på lekplatser. På bostadsgården är den sistnämnda leken mest befäst, leken på lekplatsen. Till följd av detta har lekplatsen fått en tydlig fysisk plats på många bostadsgårdar och annekterar både yta och det sociala sammanhanget. Äldres brukande av bostadsgården tar däremot utgångspunkt i de enklare och målinriktade aktiviteterna så som att mata fåglar, ta promenader eller sköta om blommor och odlingslådor. Men generellt för äldres utevistelse är som tidigare nämnt ett behov av att inte känna sig iakttagna och möjligheten att hitta avskilda platser att slå sig ned på. Vid studien i Västberga i Linköping av Kristensson (2007) poängterades det som tidigare beskrivit att den sociala utformningen kan bli en begränsning för äldres användande av gården. Äldre kände sig obekväma bland barnfamiljernas lek och det annekterade lekplatsytorna. De eftersökte viss avskildhet från dessa ytor vid sida av lekytorna på bostadsgården (Kristensson, 2007). Men det är inte enbart i exemplet från Västberga som denna motsättning lyfts, för många äldre är det främmande att sätta sig vid sandlådan och sittplatserna intill leken. Till följd av detta är således lekplatsen ett vanligt argument till att äldre inte vill sätta sig på bostadsgården. Lekplatsens annekterande på bostadsgården skapar motsättningar och visar på att sittplatsers placering på bostadsgården bör ske strategiskt så att det sociala samspelet gynnas. Att av detta skäl erbjuda avskilda sittplatser, bortom lekens viste menar Kristensson är viktigt för att skapa platser där alla känner sig välkomna (Kristensson, 2005).

Lekplatsen kan skapa motsättning, av Klara Kristensson

Som tidigare beskrivit finns det därför dem som argumenterar kring sätt att bota råd på lekplatsens annekterande yta och de motsättningar som kan uppstå kring barns lek. Det har inom planeringsyrket varit känt att vi bör bygga och gestalta bostadsgårdar efter vuxnas vistelse och i första hand se till vad de vill ha på gården. Modellen menar på att barn leker överallt oavsett vad och att istället gestalta för vuxna ger barn en större tillgång till att komma utomhus. Å andra sidan anses detta av många vara ett vanskligt planeringsmål eftersom tydliga studier visar på att vuxnas viste utomhus oftast sker i det privata uterummet så som på balkongen eller vid den privata uteplatsen. Något som inte skulle gynna barns lek. Inom samma kontext diskuteras å ena sidan Berglund och Jergeby att man således inte bör planera för typiska lekplatser på bostadsgården. Barn leker ändå överallt och inte där de blir tillsagda. Trots detta finns det lekplatser med utrustning som är väldigt väl använda, men också lekplatser som står helt tomma. Berglund och Jergeby menar att barn vill ha lekplatser att leka vid men inte de stereotypa ”tråkiga” lekplatserna med en fyrkantig sandlåda satt i grus (Berglund & Jergeby, 1998) något som de ofta ser på bostadsgårdar runt om i Sverige. Med hänsyn till detta kan en anledning till att lekplatsen fått sin tydliga funktionsmässiga angränsning på just bostadsgården bero på att det på ett tydligt och enkelt sätt visar vart barnens lek bör ske. Barn som egentligen kanske hellre vill leka i den fria naturen, klättra i träd, buskar och rabatter hänvisas till en plats där vuxna och äldre inte störs av deras lek och inte skadar omgivningen (Olsson, 2010). Lekplatsen är med bakgrund i detta en viktig plats för att barn ens ska få ta plats i den bostadsnära miljön. Därför kan sammanfattningsvis konstatera att lekplatsens plats på bostadsgården är viktig för barns lek, och känslan av att det finns en plats tillägnad deras behov. Genom att skapa fler sittplatser och avskilda rum bort från barnens lek minskar äldres känsla av att inte passa in i kontexten, utan på eget håll socialisera sig bortom barnfamiljernas gemenskap.

5.4 Växtligheten och faunans betydelse förenar äldres och barns behov

Vidare var det förvånande att studera hur växtligheten på olika sätt hade stor inverkan på både barn och äldres användning av den bostadsnära miljön. Ett av de viktigaste behoven som lyftes fram kring barn lek var den varierande vegetationen. Kristensson (2005) menar på att olika omgivningar ger olika förutsättningar till lek då barn har ett

fysiskt och handgripligt förhållningsätt till naturen och umgås med den direkt och konkret (Kristensson, 2005). I samband med detta leder olika typer av vegetation därmed barns lek framåt och skapar allt från koj bygge till fantasifulla rollspel (Wahlund, 2008). I sin tur visade sig äldres behov av vegetationen vara något annorlunda, då det visuella som tidigare nämnts i större utsträckning påverkade synen på växtlighetens värde och uppskattning i den bostadsnära omgivningen. Vackra rabatter med annueller, bladverk med olika form och färg och buskar och träd som påminner om svunna tider ger äldre en känsla av en trevlig och skön utemiljö att vistas på. Att växtligheten utöver det även har hälsobringande effekter är något som ytterligare förstärker äldres behov av utevistelse. Dock visade sig att utemiljön vid äldreboenden, starkt präglad av annueller och vacker växtlighet även uppskattas av de anhöriga precis lika mycket som de boende. Att bara vistas i naturen är således en ålderövergripande uppskattning för både barn och äldre. Växtligheten skapar en naturlig mötesplats över generationsgränser där personer i alla åldrar i behov av utevistelse och trädgårdskänsla i nära anslutning till bostaden kan uppleva platsen välkomnande och som en social mötesplats (Grahm, Lieberg & Schmitbauer, 2005).

Vidare är växtligheten på bostadsgården därmed viktig för både äldre och barn, men behovet av den skiljer sig. Barn uppskattar å ena sidan den tåliga växtligheten som går att handgripligt integrera med; kullar av gräsmattor, tåliga växter så som pil och hassel som går att bygga kojor med. Men även spännande växtmaterial, pinnar, löv och bär som går att leka med och lotsa fantasin vidare i leken. Medan äldre å andra sidan som tidigare nämnt i störst utsträckning värdesätter de visuellt vackra inslagen i växtligheten på gården. Perennrabatter kan exempelvis som tidigare nämnt ge oanade positiva effekter och visuellt locka äldre ut på gården, och uppmuntra till att fysiskt delta genom att lukta och ta in växtligheten. Däremot visade det sig finnas en viss motsättning mellan barn och äldres syn på gräsmattan. För barns lek skapar gräsmattan en oerhört viktig spelyta för den fria leken och möjligheten till att ta ut svängarna och leka mer ytkrävande lekar. Men gräsmattan är å andra sidan som tidigare nämnt en yta som för äldre är otillgänglig. Ur tillgänglighetssynpunkt är gräsmattan mycket svårframkomlig och svår att ta sig över med hjälpmedel så som rullator eller rullstol. På så vis skapas en viss motsättning mellan barn och äldres syn på gräsmattan då den ur ena synpunkten är viktig och bör få ta stor plats, medans det utifrån äldres behov begränsar tillgängligheten. Genom att i fråga om gräsmattan se äldres tillgänglighet både ur fysisk och visuell tillgänglighet kan däremot en stor härliga gräsmatta kan skapa stora värden även för äldre. Det ger öppna härliga ytor för överblick, solbelysta delar, aktivitet och livfulla lekar för barn att studera.

Trots viss motsättning finns en tydligt gemensam syn på vegetation mellan äldre och barn, och det är de fruktbärande buskarna och träden. Allt från hallonbuskar, till vinbär, krusbär och äppleträd ger alla ett spännande inslag i barnens lek på bostadsgården samtidigt som det för både barn och äldre ger en känsla av deltagande i att kunna plocka skörden. I liknande resonemang kan odling och trädgårdsskötsel pekas ut som aktiviteter som för äldre skapar en känsla av meningsfullt deltagande men som också för barn är spännande och skapar en social mötesplats mellan de boende. Lika viktigt är att till växtligheten tillkommer i bästa fall en varierande fauna, något som både för äldre och barn visat sig vara ett spännande inslag. Att kunna utforska insekter i gräset, se sommarens första fjäril är vackra och betydelsefulla inslag på bostadsgården. Att dessutom kunna mata småfåglar och känna sig behövd är något som framförallt för äldre skapar positiva känslor, men för barn och dess fascination för levande djur också är ett spännande inslag.

Växtligheten och faunans betydelse, av Klara Kristensson

Utifrån Kristenssons observationer (1997) vid bostadsgårdar runt om i Sverige kan ytterligare förtydligas att ett sammantaget och generell uppskattning av alla på gården, äldre som yngre var att den estetiska upplevelsen. Att *”det är grönt och vackert”* (Kristensson, 1997) var en återkommande kommentar från den boende vid bostadsgårdarna. I själva utomhusvistelsen var även en åldersövergripande kommentar att det var själva mötet med naturen som var det bästa, att se årstidernas växling och naturens grönska. Detta är givetvis äldre och barns syn på naturen, sagt med vuxnas ord. Men det är enkelt att föreställa sig att även barn uppskattar årstidernas växling; årets första snöfall eller sommarens första utedag.

Sammanfattningsvis är växtlighetens betydelse för äldre och barn gemensamt. Växter med vacker form och färg i komplement med mer stryktåliga växter, fruktbärande buskar och grönska som bygger upp rumslighet är viktigt för att skapa en bostadsgård som känns bra att vistas på för både äldre och barn.

5.5 Rumslighetens betydelse viktig för både barn och äldre

För vistelse och social interaktion har rumsligheter på bostadsgården visat sig vara viktig både för barn och äldre. I detta sammanhang värdesätter båda åldersgrupperna mindre rum där de avskilt kan sitta och studera det som händer på gården utan att känna sig iakttagna. Exempelvis uppskattar äldre att kunna sitta under en pergola i skydd från solen och de små trädgårdsliknande utemiljöerna med mindre rum som minner tillbaka till svunna tider. Men även barn uppskattar de mindre rummen som ger möjligheten att ta en plats i anspråk, skydda sig från föräldrarnas vakande öga, något som är en viktig del av deras lek. Rumsligheten har även på samma sätt visat sig ha en stor betydelse för barns lek både i dess begränsning och spatiösa drag. Små rum känns intima och hemtrevliga och lek utvecklas lätt där så som kojbygge, i motsats till större rum så som öppna gräsytor som lockar till mer obunden och rörelsefri lek.

Vidare skapar rumsligheten även en grund för möjligheten till möten på bostadsgården. Otydlig rumslighet kan leda till att det inte finns självklara mötesplatser vid flerbostadshusområden som underlättar kontakt mellan grannar. För att överbrygga

sådana hinder menar Kristensson (1997) att det är viktigt att både skapa gynnsamma och tydliga mötesplatser på gården men även avskilda platser för eget bruk. Men att enbart se bostadsgården som ett sammanbindande rum av mindre rum kan skapa negativa inslag om det ger avkall på dess storlek. Anders Jönsson menar på att en av de största motsättningarna bostadsgården har i dagens samhälle är just stadsbyggandet som går mot ökade privata uterum och minskat utrymme för bostadsgården. Detta kommer, menar Jönsson leda till att barn och äldres behov och krav inte kommer kunna uppfyllas på gårdens minskade yta (Olsson Lieberg, 2007). Då det utifrån litteraturstudien går att se ytor på bostadsgården som kan förenas och samverka mellan åldersgruppernas behov är det däremot viktigt att poängtera att detta inte borde ge ett avkall på ytans storlek. Det är i detta sammanhang lätt att tänka att ju mindre yta desto mer kontakt mellan grannar och möjligheter för möten. Men Kristensson (2005) påpekar att när utrymmet på bostadsgården krymper minskar även möjligheten för olika typer av aktivitet och konkurrensen om det befintliga utrymmet ökar. Bostadsgårdens storlek menar Kristensson är något som inte kan förbises. På en bostadsgård med minskat utrymme är det de mest utrymmeskrävande aktiviteterna som drabbas, bland annat barns lek. Men detta skapar även motsättningar till andra typer av aktivitet att få plats så som det rofyllda och lugna delarna av gården (Kristensson, 2005). Således skapar rumsligheten i sig själv en viktig faktor för barn och äldres behov på bostadsgården.

Vidare är bostadsgårdens generella slutenhet mot omgivningen något som påverkar dess användande mycket. Det halvoffentliga gemensamma rum som bildas mellan husen för det boende skapar en arena för möten, där mer avgränsade bostadsgårdar visat sig vara mer regelbundet använda. En god bostadsgård som kan leva upp till äldre och barns behov bör vidare vara tydligt avgränsat från stadens övriga delar för att skapa en trygg och lugn oas för de boende. Gårdar av mer öppen karaktär ”offentliga bostadsgårdar”, så som idealet under funktionalismen eftersträvade kan därför ses som mindre lämpade bostadsgårdar för social kontakt (Jergeby, 1996). Detta är något som går att ställa i motsatts till den generella debatten kring closed community, som menar på att tydliga avgränsningar och ramar mellan det privata och offentliga skapar negativa effekter för samhället och gemenskapen mellan människor i staden.

Då en tydlig avgränsning från bostadsgården mot omgivande miljö är ett krav för att en brukartyp ska använda gården kan sammanfattningsvis konstateras att bostadsgårdens variation på den interna rumsligheten är ett krav för att flera brukarkategorier ska använda den. Som tidigare nämnt finns ett behov av distans på gården, så att platser som barn annekterat kring lek inte skapar utrymmen som äldre och vuxna avhåller sig från att vistas på.

5.6 Viktigt för alla att känna stolthet och delaktighet på gården

Centralt för att skapa en bostadsgård som brukas av alla åldersgrupper och hyresgäster har visat sig vara att den fysiska gestaltningen får präglas av de som bor på gården. Att just få påverka den fysiska miljön är extra viktigt för att äldre och vuxna ska känna sig delaktiga på bostadsgården och gå från passiva till aktiva brukare (Jergeby, 1994). Genom att kunna påverka skapas inte bara ett större engagemang, utan det spiller i sin tur även över så att det sociala samspelet på gården. Med bakgrund till att själv kunna vara med och påverka har det även visat goda resultat på minskad vandalisering, då en större social kontroll infinner sig på platsen. Något som framförallt minskar äldres oro och rädsla för vad som kan hända på gården.

Att barnen själva tycker om sin bostadsgård och känner sig stolta över den kanske inte är något som direkt tas i beaktning. Men stoltheten över den egna bostadsgården gör att den blir en viktig plats att vistas på och en plats dit barn gärna tar sina vänner och leker. I samband med stolthet och att barnen känner sig förenade med platsen ökar alltså deras användning av bostadsgården (Olsson Lieberg, 2006). Barns stolthet och koppling till en plats menar Olsson Lieberg (2006) kan förstärkas genom att skapa landmärken i miljön, speciella hus eller skulpturer. I detta fall kanske bostadsgården i sig själv utgör ett sådant landmärke för barn. Att barn känner att de kan identifiera sig med sin bostadsgård blir följaktligen viktig i deras vidare utforskning av staden och världen.

Delaktighet på gården grannarna emellan, av Klara Kristensson

För äldre är just gemenskapen och delaktigheten på bostadsgården ibland svår. Till följd av otillräcklig fysisk tillgänglighet, oro eller känslan av att inte passa in bland de andra brukarnas aktiviteter blir lätt vistelsen på gården svår och många äldre blir därmed passiva brukare. I motsats till detta skapar en ökad känsla av delaktighet och stolthet över det som sker på gården ett mer aktivt brukande. Odling, omhändertagande av växter och skötsel på bostadsgården är viktiga och uppskattade aktiviteter för äldre som dessutom ger en känsla av delaktighet. Extra viktigt för äldre att just få så, odla och skörda växter, något som påminner om tidiga minnen och lockade fram en känsla av att deras vistelse på bostadsgården är betydelsefull. Att därför bejaka äldres behov att känna delaktighet och låta dessa grupper påverka bostadsgårdens utformning tror jag därmed är centralt för att öka äldres brukande av gården.

Att barn i åldern 4-9 år å ena sidan i mindre utsträckning än äldre har åsikter kring gårdens gestaltning går att anta. Men att känna sig delaktighet på bostadsgården anser jag å andra sidan gå ut över så mycket mer än bara det gestaltningsmässiga. Att i detta sammanhang känna att man som barn får stöka runt, greja och vistas i naturen är viktigt för barn. Att barn närmare bestämt känner att de får påverka naturen på det sätt som deras lek leder dem, bygga en koja i busken eller riva runt bland lövhögen. Mårtensson och Kylin (2005) menar på att barn måste ges möjligheten att själva få manipulera, stöka omkring, förändra och skapa sin egen plats. Detta är nödvändigt för att barnen ska uppfatta platsen som sin egen.

Ytterligare viktigt att belysa utifrån bostadsgårdar gestaltning och den delaktighet som kan skapas är det senare förvaltningsarbetet av utemiljön. Detta är något som Anders Jönsson nämner som en tydlig och viktig roll för att skapa en god bostadsgård ”*beständighet genom kvalitet*” (Olsson Lieberg, 2007). Om skötsel och omhändertagande inte sker skapas enkelt en bostadsgård som upplevs oattraktiv och inte lockar till vistelse. Ett behov som främst för äldre visat sig vara en betydande faktor för att känna lust till att ta del av det bostadsgården har att erbjuda. Som tidigare nämnt beskriver Delshammar et al. (1999) i sina observationer på bostadsgårdar i Malmö, att nedskräpning och vandalisering lätt blir något som skapar rädsla för de boende, framförallt äldre. Vissa boende beskylls i större utsträckning för detta, ungdomar, vilket i sin tur framkallar större motsättningar för att skapa sociala kontaktytor. Genom att istället skapa deltagande, känsla av stolthet och identitet på bostadsgården kan en dialog kring förvaltningen och skötseln på gården skapas. Engagemang för ungdomar i Malmö ledde inte bara till större förbindelse mellan ungdomarna och bostadsgården utan även mellan alla de boende på gården fick en större sammanhållande känsla (Delshammar et al., 1999). Således kan alltså en känsla av deltagande och möjlighet till att påverka sin bostadsgård, inte bara för barn och äldre skapa möjlighet och en grund till sociala mötesplatser.

Slutligen är det tydligt att både barn och äldre visat sig ha stor glädje av de enklare aktiviteterna på gården. Att odla, skörda och ta hand om trädgårdsarbete är en tydlig aktivitet som för äldre inte bara ger glädje och minnen från svunna tider, utan skapar även en känsla av deltagande och betydelse. Andra åldersövergripande aktiviteter som att mata fåglar, plocka frukt och bär samt studera djurlivet är viktiga för det sociala samspelet på gården och smittar lätt av sig på andra brukare.

5.7 Metoddiskussion

Uppsatsen är som tidigare beskrivet en renodlad litteraturstudie som studerar äldres och barns behov av att vistas i och relatera till sin omgivning, applicerat på bostadsgården. Ett alternativt sätt att studera åldersgruppernas behov hade varit att se vad bostadsgårdens har att erbjuda och undersöka hur det svarar till äldre och barns användande och behov. Det senare alternativet var dock inte aktuellt då det förekom lite skrivet om just barn och äldres förhållningsätt till bostadsgården. Skriven litteratur refererar till bostadsnära miljö och naturen i stadsdelen. Arbetet har därför till stor del blivit en omtolkning av mer generell litteratur till bostadsgårdens sammanhang. Detta anser jag vara en styrka i arbetet då den presenterar lättöverskådlig information inom ämnet, samtidigt som det är viktigt att poängtera att en sådan sammanfattande litteraturstudie kan innebära viss generalisering och förlorad information. Endast en del av den tillgängliga litteraturen i ämnet har kunnat behandlas. Valet av litteratur har med bakgrund av detta tagit utgångspunkt i så framträdande forskare som möjligt inom ämnet så som Eva Kristensson, Ulla Jergeby, Titti Olsson och Patrik Grahn m.fl. Mina två huvudkällor genom arbetet har som tidigare nämnts varit Kristenssons avhandling *Rymlighetens betydelse – en undersökning i bostadsgårdens kontext* och Ulla Jergebys *Offentlig miljö som arena & kuliss – att se, bli sedd & mötas på stadens offentliga platser & bostadsnära platser*. Deras metod att beskriva och undersöka bostadsgården och det sociala samspelet som utspelar sig där utifrån egna betraktningar och även enkätundersökningar. Detta är något som hjälpt mig att få en inblick i boendes egen syn på bostadsgården, men det är givetvis centralt att påpeka att detta är genom Kristenssons och Jergebys subjektiva granskning och val av metod att undersöka bostadsgårdar som varit stöd i denna uppsats.

De tre kunskapssamlade begreppen som under litteraturstudien arbetades fram; *tillgänglighet*, *aktivitet* och *attraktivitet* tog utgångspunkt i bostadsgårdens roll i kapitel två och användes sedan för att studera äldre och barns behov i dess närmiljö i kapitel tre och fyra. Dessa begrepp verkade ledande under hela studien, vilket var mycket användbart. Det blev ett pragmatiskt sätt att studera och jämföra barn och äldres behov. Men dessa rubriker skapade också i några fall viss svårighet då det var vanskligt att separera vart olika behov tillhörde för begrepp. Vegetationens betydelse är ett exempel som både för barn och äldre är behov som kan ta utgångspunkt i både tillgänglighet, aktivitet och attraktivitet. Att olika behov berörde flera av de kunskapssamlade begreppen blev däremot något som senare i diskussionen möjliggjorde en varierande och mångfasetterat resonemang.

Vidare gav själva metoden att teckna de mer generella bilderna till diskussionen ytterligare insikter hos mig. Omedvetet skissade jag bostadsgårdar av väldigt liknande typ, storlek och skala. Något som belyser den inre bild jag sedan tidigare hade av en ”typisk” bostadsgård. Skisserna förtydligade i efterhand att jag haft en tydlig inre bild av en mellanstor bostadsgård kringgårdad av 2-4 våningshus och ca 50 boende, starkt influerad av den gård jag själv bor vid. Detta kan ha inverkat på att jag inte lyft diskussionen kring effekten av bland annat bostadsgårdens storlek, husens höjd och antalet boende som delar gården. Faktorer som givetvis hade påverkat det sociala samspelet mellan barn och äldre.

6. SLUTSATSER

Litteraturen om barns och äldres bruk, relation och krav på sin bostadsnära utemiljö gör det tydligt att äldre och barns behov på bostadsgården både kan verka i samklang men även motverka varandra.

Äldre och barn är de två åldersgrupper som är mest bundna till bostaden, varför deras behov på bostadsgården som social mötesplats och grönt rum således blir speciellt betydelsefull. Äldres behov på bostadsgården är centrerad kring god fysisk och psykisk tillgänglighet, enkla målinriktade aktiviteter samt olika typer av odling och trädgårdsskötsel. Barns behov däremot är centrerad kring leken, både i naturlika planteringar, i grejandet med lösa växtmaterial men även på den uppstyrd lekplatsen. Den stora skillnaden mellan de behov som tar form mellan barn och äldre är som tidigare konstaterat synen på naturen, där barn umgås fysiskt och konkret med den, medan äldre studerar växtligheten på ett visuellt sätt. Detta är något som ta uttryck i skilda behov av organiserade och oorganiserade miljöer på bostadsgården. Vidare har bland annat gräsmattan och lekplatsen visat sig skapa viss motsättning i äldres och barns vistelse på bostadsgården. Men bostadsgårdens rumsliga avgränsning ger gemensamt barn och äldre ökad fysisk och psykisk tillgänglighet, minskar oro, ökar deltagande i aktiviteter, skapar stolthet och ger en bra grund för olika typer av funktioner och aktiviteter att samspara på. Generellt har fler synergier än motsättningar av behov mellan äldre och barn funnits i denna studie så som fruktbärande träd och buskar, avskildhet för vistelse, varierad växtlighet, interaktion med djurliv med mera. Det är således centralt att peka på hur viktig bostadsgården är som ett grönt rum i staden då den skapar en gemensam plats för möten mellan äldre och barn.

Denna litteraturstudie påvisar behov som kan förena åldersgrupper brukande av bostadsgården och skapa nya spelrum för kontakt. Detta är viktiga värden för att

överbrygga ålderssegregation i staden och pekar på att bostadsgården är viktig både rumsligt men även ur ett socialt hållbart perspektiv. Utifrån att ta hänsyn till de specifika behoven som äldre och barn har på sin bostadsnära natur kan vi skapa ett starkare hållbart samhälle på flera plan och få samtliga åldersgrupper att bruka sin bostadsgård mer. Genom att belysa de funna samverkande mötesytorna mellan äldre och barn på bostadsgården kan större socialt utbyte och gemenskap skapas mellan åldersgrupper och ålderssegregation minska. Genom att förena två ålderssegregerade grupper i samhället är jag övertygad om att annan typ av segregation kan överbryggas. De åldersmässiga kategorierna barn och äldre innehåller fler typer av grupper som i dagens samhälle är segregerade genom exempelvis etnicitet, ekonomisk- och social status samt klasstillhörighet. Mellan åldersgrupperna kan således även dessa andra typer av segregerade kategorier minska. Tydligast kanske är hur andra åldersgrupper; yrkesverksamma och ungdomar genom en överbryggnings mellan äldre och barn på bostadsgården sporras till att delta och aktivera sig i gemenskapen på gården. Vidare forskning i ämnet skulle således kunna vara att utforska hur vuxna yrkesverksamma samt ungdomar samspelar med äldre och barns behov.

Något som diskussionen kring äldre och barns behov och på bostadsgården ofta faller tillbaka på är gårdens rymlighet. Då denna litteraturstudie visat på gemensamma behov som kan förenas och skapa mer yt- och aktivitets effektiva delar på gården är rymligheten likväl avgörande. Bostadsgårdens roll i staden som grönt rum är hotat genom det stadsmässiga planeringsidealet att bygga tätt, precis som stadens övriga gröna lungor, parker och gröna stråk. Därför är det viktigt att inte ge avkall på att bostadsgårdens storlek är betydande. Att skapa avskildhet och tydligt funktionsindelade platser, små rum i rummen, utan att nalla på dess storlek visar sig både för äldre och barn vara centralt för att skapa en social och användbar bostadsgård. De skilda och gemensamma behoven jag funnit mellan barn och äldre pekar inte ensidigt på att den täta staden med utrymmes effektiva och funktionsuppdelade bostadsgården eller de mer spaciösa är att föredra. Uppsatsen kan därför inspirera till nytänkande sätt att gestalta bostadsgården och stödja olika typer av vidare planeringsbyggande. Däremot är det viktigt att se bostadsgården i sitt sammanhang i staden. För barn och äldre är det viktigt att bostadsgården inte blir en isolerad grön yta vid bostaden. Övriga gröna lungor och parker bör skapa stråk för att kunna ta sig vidare i den omkringliggande naturen och sociala mötesplatser. Därför är det i detta sammanhang slutligen angeläget att poängtera att förtätning i staden inte borde göra avkall på de gröna ytorna. Utemiljön på bostadsgården gör det möjligt för barn och äldre att mötas i staden!

7. REFERENSER

Källor

- Barnombudsmannen. (2015). *Barnkonventionen*. Tillgänglig:
<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/>
[2017-04-05]
- Bengtsson, A. (2015) *From Experiences of the Outdoors to the Design of Healthcare Environments*. Diss., Sveriges lantbruksuniversitet
- Bengtsson, A. (2003). *Utemiljöns betydelse för äldre & funktionshindrade*. Statens Folkhälsoinstitut nr 60, 2003. Sandviken: Sandvikens tryckeri.
- Berglund, U. & Jergeby, U. (1998). *Stadsrum Människorum – att planera för livet mellan husen*. (Rapport T8:1998). Stockholm: Byggnadsnämnden.
- Boverket. (2016) *Rätt tätt – en idéskrift om förtätning av städer och orter*. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskraft-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2017-05-04]
- Boverket. (2010). *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt*. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/socialt-hallbar-stadsutveckling.pdf> [2017-05-02]
- Boverket. (2005). *Enklare utan hinder*. Karlstad: Boverket. Tillgänglig:
http://www.engelholm.se/Documents/Bygga,%20bo%20och%20miljö/Enkelt%20avhjälpta%20hinder/enklare_utan_hinder.pdf [2017-03-15]
- Delshammar, T., Ingermarsdotter Jönsson, M., Lieberg, M. & Torseke Hultén, K. (1999). *Plats för ungdom*. Gröna Fakta, nr. 5. Alnarp: Movium, SLU.
- Ekenberg, H. (2012). *Den blandade staden- Ideal och metoder för att skapa social mångfald i boende och offentliga rum med Norra Sorgenfri som exempel*. Kandidatuppsats, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.
http://stud.epsilon.slu.se/5813/11/ekenberg_h_130801.pdf
- Gehl, J. (2010). *Life between buildings: using public space*. 6:e upplagan. Skive: Arkitektens Förlag. The Danish Architectural Press and Jan Gehl.
- Grahn, P. & Bengtsson, A. (2005). [Elektronisk] *Lagstifta om utevistelse för alla! Låt våra gamla komma utomhus när de önskar!* I Blücher, G. & Graninger, G. (red.). *Den omvända ålderspyramiden*. Linköping: Stiftelsen Vadstena Forum för samhällsbyggande, ss. 111-154. Tillgänglig:
<http://www.ep.liu.se/ea/is/2005/003/is003-contents.pdf> [2017-03-29]
- Jergeby, U. (1996). *Offentlig miljö som arena & kuliss – att se, bli sedd & mötas på stadens offentliga platser & bostadsnära platser*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Kristensson, E. (2007). *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats & utsikt*. Stockholm: Formas.
- Kristensson, E. (2005). *Rymlighetens betydelse för bostadsgården*. Gröna Fakta, nr 4. Alnarp: Movium, SLU.
- Kristensson, E. (2003). *Rymlighetens betydelse – en undersökning i bostadsgårdens kontext*. Diss. Lund: Lunds Tekniska Högskola, Institutionen för Arkitektur.
- Kristensson, E. (1997). *Gröna kvaliteter & socialt samspel – en studie av hur några bostadsgårdar används av sina invånare*. Lund: Institutionen för Byggnadsfunktionslära. Reprocentralen, Lunds Universitet.
- Lieberg, M. (1992) *Att ta staden i besittning*. Om ungas rum och rörelse i offentlig miljö. Byggnadsfunktionslära Arkitektursektionen. Lund: Lunds universitet.

- Larsvall, M. (1993) *Gård i stad. Gårdens delar, samband och förändringar med exempel från Lund*. Stockholm: Byggforskningsrådet.
- Mårtensson, F. & Kylin, M. (2005). *Många kojor och mycket spring*. Gröna Fakta, nr. 3. Alnarp: Movium, SLU.
- Markhenke, Å., Lenninger, A., Olsson, T. & Åkerblom, P. (2000). *Risk för lek*. Gröna Fakta, nr. 4 Alnarp: Movium, SLU.
- Nilsson, Å. (2002). Umgänge över generationerna. I Holmberg, S & Weibull, L. (red.) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, ss. 433-440.
- Olsson, T. (2010). *Lekens natur*. Gröna Fakta, nr.7. Alnarp: Movium, SLU.
- Olsson Lieberg, T. (2007). ”Vad ska vi ha bostadsgården till?” Den nya bostadsgården. Bulletin, nr 2. Stockholm: Movium, SLU.
- Olsson Lieberg, T. (2006). *Barn söker trygghet, spänning och utmaningar*. Gröna Fakta, nr. 8. Alnarp: Movium, SLU.
- Olsson, S., Cruse Sonden, G. & Ohlander, M. (1997). *Det lilla grannskapet – gårdar, trapphus & socialt Liv*. Göteborg: Centrum för Byggnadskultur i västra Sverige.
- Persson, B. & Persson, A. (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930-59*. Stockholm: Byggforskningsrådet.
- Schmidtbauer, P. Grahn, P. & Lieberg, M. (2005). *Tänkvärda trädgårdar: när utemiljön blir en del av vården*. Stockholm: Formas.
- Socialstyrelsen. u.å., *Det är inte alltid som man tror- vägledning till att uppmärksamma äldre med psykisk ohälsa inom primärvården*. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/SiteCollectionDocuments/vagledning-primarvard.pdf> [2016-03-07]
- Svenska språknämnden. (2003). *Svensket språkbruk*. Gjøvik: Nordstedts ordbok.
- Södergren, I. (2016). *Barn och unga i bostadsnära natur - En studie av hur barn och unga i Gottsunda och Valsätra använder områdets skogar på fritiden*. Kandidatuppsats, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap. Ultuna: Sveriges Lantbruksuniversitet. http://stud.epsilon.slu.se/9335/1/sodergren_i_160704.pdf
- Torseke Hulthén, K. (2000). *Bra bostadsgårdar – här vill vi bo!* Stad & Land, nr. 164. Stockholm: Svensk Byggtjänst.
- Trnka, M. (2015). *Gestaltningförslag för trädgården på Norrdala äldreboende – Med utgångspunkt i miljöpsykologi inom äldreboenden*. Kandidatuppsats, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. http://stud.epsilon.slu.se/8855/1/trnka_m_160310.pdf
- Wahlund, P. (2008). *Vegetationens betydelse för barnets lek - En studie av lekplatser*. Kandidatuppsats, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. http://ex-epsilon.slu.se/2476/1/Exjobb_Petra_Wahlund.1.pdf

Tabeller

- Jergeby, U. (1996). *Offentlig miljö som arena & kuliss – att se, bli sedd & mötas på stadens offentliga platser & bostadsnära platser*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Illustrationer

Samtliga illustrationer gjorda av författaren.